

LOKMAN HEKİM

DERGİSİ

MEÜ Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi

JANUARY - APRIL 2015

VOLUME: 5 NUMBER: 1

MERSIN UNIVERSITY MEDICAL FACULTY

Lokman Hekim

JOURNAL OF HISTORY OF MEDICINE AND FOLK MEDICINE

MERSİN ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ LOKMAN HEKİM TIP TARİHİ VE FOLKLORİK TIP DERGİSİ

VOLUME 5

JANUARY - April 2015

NUMBER 1

Review - Derleme

GEÇMİŞTE VE GÜNÜMÜZDE ÇEMENOTUNUN KULLANIM ALANLARI: TRIGONELLA FOENUM-GRAECUM L. 1
Usage Areas of Fenugreek in The Past and Today: Trigonella Foenum-Graecum L.
Baldemir and İlgün

TİROİDEKTOMİYE BAĞLI N. LARYNGEUS SUPERİOR YARALANMALARI VE AMELİTA GALLİ-CURCI 5
N. Superior Laryngeal Injuries after Thyroidectomy and Amelita Galli-Curci
Külah and Külah

Original Article - Araştırma

İBN SİNA'NIN KANÛN-U SAGİR KİTABI 9
The Book Kanûn-u Sagir Of Ibn Sina
Keskinbora K

BÜYÜCÜLÜKTEN ŞİFACILIĞA KADIN SAĞALTICILARIN ÖYKÜSÜ 16
Story of Women Healers from Sorcery to Healing
Gün and Şahinoğlu

NAZİ DÖNEMİNDE HEMŞİRELİK 27
Nursing During Nazi Period
Özcan et al.

Monograph - Monografi

RADYOLOJİYE ADANMIŞ BİR ÖMÜR: DR. MEHMET ŞEVKİ BEY 33
A Life Dedicated to Radiology: Dr. Mehmet Şevki
Başekim CÇ

MERSIN UNIVERSITY SCHOOL OF MEDICINE

Lokman Hekim

JOURNAL OF HISTORY OF MEDICINE AND FOLK MEDICINE

MERSİN ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ LOKMAN HEKİM TIP TARİHİ VE FOLKLORİK TIP DERGİSİ

OWNER

Prof. Dr. Ahmet İlvan
Dean of Mersin University School of Medicine

HONORARY EDITORS IN CHIEF

Prof. Dr. İlder Uzel
Prof. Vivian Nutton

EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. Tamer Akça

ASSOCIATE EDITOR

Prof. Dr. Nursel Gamsız Bilgin

SECTION EDITORS

Assoc. Prof. Dr. Yusuf Vayısoğlu
Assoc. Prof. Dr. Öner Kurt
PhD Gülhan Orekiçi Temel

COPYEDITOR

PhD Gülhan Orekiçi Temel

LAYOUT EDITOR

PhD Gülhan Orekiçi Temel

PROOF EDITOR

Prof. Dr. Nursel Gamsız Bilgin

MANAGING DIRECTOR

Assist. Prof. Dr. Oya Ögenler

Periodical Scientific Publication of Mersin
University School of Medicine.

Can not be cited without reference.

Responsibility of the articles belong to the
authors.

Published online three times a year.

CORRESPONDENCE

Dr. Tamer AKÇA
Mersin University School of Medicine
Department of General Surgery
E-mail : lokman@mersin.edu.tr
Tel: : +90 324 337 4300 / 1124
Fax : +90 324 337 4305
URL : http://lokmanhekim.mersin.edu.tr

Design : Dr. Tamer Akça
Cover : Ayşegül Tuğuz (from composition of İlder
Uzel named Dioscorides and his student)

EDITORIAL BOARD*

Emeritus Prof. Stuart Blume, Netherlands

Assist. Prof. Stephen T. Casper, United States

Assoc. Prof. Catharine Coleborne, New Zealand

Dr. Pratik Chakrabarti, United Kingdom

Ph. D. Eric J. Engstrom, Germany

Sherry Sayed Gadelrab, United Kingdom

Prof. Elizabeth Lunbeck, United States

Dr. Harry Oosterhuis, Netherlands

Prof. John Harley Warner, United States

Prof. Dr. Ayten Altıntaş, Türkiye

Prof. Dr. Berna Arda, Türkiye

Prof. Dr. Hakan Arslan, Türkiye

Prof. Dr. Erman Artun, Türkiye

Prof. Dr. Adnan Ataç, Türkiye

Prof. Dr. Ferruh Ayoğlu, Türkiye

Prof. Dr. Nesrin Çobanoğlu, Türkiye

Prof. Dr. Bayhan Çubukçu, Türkiye

Prof. Dr. Ömür Elçioğlu, Türkiye

Prof. Dr. Ayşe Everest, Türkiye

Prof. Dr. Şefik Görkey, Türkiye

Prof. Dr. Gülşel Kavalalı, Türkiye

Prof. Dr. Kadircan Keskinbora, Türkiye

Prof. Dr. Gamze Kökdil, Türkiye

Prof. Dr. Arın Namal, Türkiye

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali, Türkiye

Prof. Dr. Zuhâl Özeydin, Türkiye

Prof. Dr. Gülbin Özçelîkay, Türkiye

Prof. Dr. Menşure Özgüven, Türkiye

Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Sami Serin, Türkiye

Prof. Dr. Serap Şahinoğlu, Türkiye

Prof. Dr. Sevgi Şar, Türkiye

Prof. Dr. Bahar Tunçtan, Türkiye

Prof. Dr. Yeşim Işıl Ülman, Türkiye

Prof. Dr. Nuran Yıldırım, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Acıduman, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Murat Civaner, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Gülten Dinç, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Murat Durukan, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Tamay Başağaç Gül, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Ayşe Menteş Gürler, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Selim Kadioğlu, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Taşkıner Ketenci, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Raşan Özen, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Refiye Okuşluk Şenesen, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Çağatay Üstün, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Selen Yeğenoğlu, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Murat Aksu, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Selim Altan, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Funda Gülay Kadioğlu, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Esin Karlıkaya, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Şükran Sevimli, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Hafize Öztürk Türkmen, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Gülay Yıldırım, Türkiye

STATISTICAL CONSULTANT: Prof. Dr. E. Arzu KANIK

*in alphabetical order

GEÇMİŞTE VE GÜNÜMÜZDE ÇEMENOTUNUN KULLANIM ALANLARI: TRIGONELLA FOENUM-GRAECUM L.

Usage Areas of Fenugreek in the Past and Today: *Trigonella foenum-graecum* L.

Ayşe Baldemir¹, Selen İlgün²

¹Assist. Prof. Dr., Erciyes University, Faculty of Pharmacy, Department of Pharmaceutical Botany, Kayseri.

²Research Assist., Erciyes University, Faculty of Pharmacy, Department of Pharmaceutical Botany, Kayseri.

ÖZET

Akdeniz Bölgesi ve Asya kökenli olan *Trigonella foenum-graecum* L. (Leguminosae) bilinen en eski bitkilerdendir. Bitkinin tohumları ve yaprakları dünyanın farklı ülkelerinde çeşitli amaçlar için (tedavide, baharat, zararlılarla mücadele ve parfüm sanayi gibi) kullanılır. Örneğin tohumları Eski Mısır'da; doğumu kolaylaştırıcı ve sütü arttırıcı olarak, geleneksel Çin tıbbında; erkek üreme sistemi ve böbrek rahatsızlıklarında, İran'da ise halk arasında tonik olarak ve kan şekerini düşürmek için kullanılmıştır. Literatüre göre Dioscorides, jinekolojik rahatsızlıkların bütün tiplerinde bu bitkiyi kullanmıştır. Türkiye'de *T. foenum-graecum* türünün tohumları eski devirlerden beri cinsel gücü arttırıcı, çıiban tedavisinde, balgam söktürücü, müshil etkili ve şeker hastalığına karşı kullanılmıştır. Bu tohumlar, İç Anadolu Bölgesi'nde özellikle Kayseri ve Yozgat illerinde sıklıkla tüketilen "Çemen" isimli karışımın ana maddesini oluşturur. Bu çalışmada *T. foenum-graecum* tohumlarının geçmişte ve günümüzde kullanım alanları ile ilgili bilgiler derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Trigonella foenum-graecum*; Çemen; Geleneksel kullanım; Kayseri.

ABSTRACT

Originated from Mediterranean Region and Asia, *Trigonella foenum-graecum* L. (Leguminosae) is one of the oldest herbs known. Fenugreek leaves and seeds have been used in different countries around the world for different purposes (such as medicinal uses, spice, controlling insects, perfume industries). For instance, seeds of Fenugreek was used to easy childbirth and to increase milk flow in Ancient Egypt, for kidney disturbances and male productive tract problems intraditional Chinese medicine, and also in Iranian traditional medicine it was used as a tonic, blood sugar lowering. According to the literature, Dioscorides used to seeds of Fenugreek for all types of gynecological problems. In Turkey, Fenugreek seeds have been used to aphrodisiac, treatment of abscess, expectorant, laxative and diabetes since ancient times. The seeds, constitute the main ingredient of the spice mixture, known as "Çemen", often consumed in the Central Anatolia, especially provinces of Kayseri and Yozgat. In this study, information about usage areas of *T. foenum-graecum* seeds in the past and present have been compiled.

Keywords: *Trigonella foenum-graecum*; Fenugreek; Traditional use; Kayseri.

GİRİŞ

Baharatların tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Yaklaşık 7 bin yıllık bir geçmişi olan baharatlar savaşlar, fetihler ve güç mücadeleleriyle dolu bir tarihe sahiptir. Hint, İran, Mezopotamya, Mısır, Anadolu, İbrani, Yunan ve Roma gibi eski uygarlıklarda baharatların üretimi, ticareti ve kullanımıyla ilgili belgeler günümüze kadar ulaşmıştır.¹ Baharatlar başlangıçta daha çok hastalıkların tedavisinde, dini törenlerde ve koku maddeleri üretiminde kullanılmıştır. Ayrıca gıdaları koruma, lezzet verici ve diğer çeşitli kullanımlarla birlikte zamanla geliştirilmiştir. Günümüzde de aynı şekilde farklı amaçlarla baharatlardan yararlanılmaktadır. Çemen bitkisi de baharat niteliği taşıyan bitkisel droglardan olup, dünyanın birçok yerinde çok eski tarihlerden beri tedavi amacıyla tıbbi bitki olarak kullanılmaktadır.² Fabaceae familyasının üyelerinden olan ve çemen olarak bilinen *Trigonella* türleri dünya üzerinde geniş bir yayılış alanına sahiptir (Şekil 1, 2).³

Bitkinin başlıca kimyasal bileşenleri polisakkaritler, flavonoidler, saponinler, sabit yağlar ve bazı alkaloitlerden (trigonellin, kolin) oluşmaktadır. Aynı zamanda demir, kalsiyum, fosfor ve vitaminler açısından da zengindir. Bitkinin tohum endospermasında bol miktarda bulunan galaktomannan nedeniyle bitkinin laktasyonu arttırdığı düşünülmektedir.^{4,5} Bitki sahip olduğu aktif bileşenler sayesinde birçok farmakolojik aktiviteye de sahiptir. Yapılan çalışmalarda bitkinin immünomodulator, antikanser, antidiyabetik, gastroprotektif, antienflamatuvar ve antipiretik özellikleri olduğu tespit edilmiştir.⁴

GEÇMİŞTE VE GÜNÜMÜZDE ÇEMEN OTU'NUN KULLANIMI

Türkçesi "çemen" olan *Trigonella foenum-graecum*, yabancı veya kültür formları "hulba" (Arapça), "fenugreek" (İngilizce), "methi" (Hintçe), "abis" (Etiyopya dilinde), "shambala" (Ermenice) gibi isimlerle anılmaktadır. Latince *Trigonella* küçük üçgen (little triangle) anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi küçük beyaz çiçekleri üçgen şeklinde bulunmaktadır. Tür adı olan *foenum-graecum* ise "Yunan otu" (Greek hay) anlamına gelmektedir. Bu ismi, ona bitkiyi yaygın olarak üretiminin yapıldığı Yunanistan'dan alan Romalılar vermiştir.^{3,6} Eski Yunanlı bilgin-filozoflardan Theophrastos (MÖ 372-287) ve Dioskorides (MÖ I. yy) tarafından çemen için inek boynuzu (Buceras) ve keçi boynuzu (Aegoceras) isimleri kullanılmıştır. Romalılar devrinde Plinius (MS 23-79) ve Columella (MS I. yy) da eski Yunancadan gelme "buceras" ve "aegoceras" adlarını kullandıkları gibi, "Yunan kuru otu" (*foenum-graecum*), hatta "slicia" veya "siliqua" diye de adlandırmışlardır. Çemen, Mısır'ın en eski kültür bitkisi olduğu gibi, Hint uygarlığı döneminde de tarımının yapıldığı tespit edilmiştir.⁷

Çemen, Eski Mısır'da yaklaşık MÖ 2000 yıllarında tarıma alınmıştır. Tutankamun'un mezarında tohumlarına rastlanan bu bitki Firavunlar zamanında, gençleştirici özellikleri olan reçetelerde, tütüleme ve mumyalama törenlerinde, kutsal bir koku olan "kuphi" bileşenlerinde, merhemlerde, koku karışımlarında ve öküzler için yem olarak kullanılmıştır.³ Aynı zamanda doğumu kolaylaştırıcı,

Şekil 1. *Trigonella foenum-graecum* L. bitkisinin çiçekli görüntüsü (Prof. Dr. Mehmet Koyuncu'nun izniyle)

Şekil 2. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçesi, *Trigonella foenum-graecum* L. dikim alanı (Prof. Dr. Mehmet Koyuncu'nun izniyle).

laktasyonu arttırıcı ve enflamasyonu giderici etkileri vardır.⁸ Dioskorides tarafından yumurtalık hastalıklarının tedavisinde tohumlarının dekoksasyonu reçete edilmekteydi. Ayrıca çemenotu bir seri işlemlerden geçirilerek cildi pürüzsüzleştirmek ve lekeleri ortadan kaldırmak amacıyla da kullanılmıştır.⁸

Ülkemizde Ege ve Güney Marmara bölgesinde halk ilacı olarak kullanılan çemenotu iştah açıcı ve saç çıkarmada kullanılmaktadır.⁹ Bitki, bronşit gibi rahatsızlıklarda mukus salgısını arttırarak solunum yollarını rahatlatır. Bunun yanı sıra ateş, alerji gibi yakınmaların dindirilmesinde diğer bitkilerle kombine halde kullanıldığında faydalı olduğu gözlenmiştir.¹⁰ Şişkinlik gidermede, balgam söktürmekte, basuru iyileştirmekte faydalıdır. Haşlama suyu ile yıkanan saçlar kıvrırcılaşır. Tohumun haşlaması bal ve incirle aç karnına yendiğinde balgam söktürerek uzun süren öksürüğü durdurmaktadır. Tereyağı ve şekerle birlikte alındığında ülserin iyileşmesinde etkili olduğu bildirilmektedir. Ağız ve ter kokusunu giderici ve aynı zamanda da müshil etkilidir. Çemen ununun, sodyum karbonat ve sirke ile karışımı şişmiş olan dalağın şişkinliğini alır. Kaynatılmış suyuna oturan kadınların rahminde oluşmuş şişliği indirir ve buna bağlı olan rahim ağrılarını kesmekte yardımcıdır. Tohumlarından hazırlanan özel lapa, haricen çibanların olgunlaştırılmasında faydalıdır.¹¹ Tip-2 şeker hastalığında etkili olduğu düşünülen bitki yapısında taşıdığı lif sayesinde yemek sonrası besinlerin emilimini yavaşlatarak kan şekerinin ani düşmesini engeller.¹² Ayrıca bitkinin tohumları Konya'da halk arasında şeker hastalığına karşı kullanılmaktadır.¹³

Çemen tohumunun dünyadaki çeşitli kullanımına örnekler verecek olursak, İsviçre'de peynire tat vermek için, Almanya'da yapay Akçaağaç şurubu olarak, Afrika'da kahve olarak, İsrail'de bitkilere zarar veren böcekleri uzaklaştırmak için ve antibiyotik olarak, Fransa'da parfümeride kullanılır.^{14,15} Bunun yanı sıra yaprakları sebze olarak tüketilip tohum filizleri lezzetli bir salata baharatı olarak kullanılmaktadır. Köri adı verilen baharat karışımının terkiibinde bulunan çemenotu aynı zamanda Mısır'da ekmeklerin içerisine konulur.⁸ Ayrıca, Hindistan'da bitkinin yeşil kısımları kurutularak, depolarda yine böcek uzaklaştırıcı olarak kullanılır.² Çemen tohumları pamuk tohumları ile karıştırılarak hayvanlara yedirildiğinde süte acıcılık kazandırdığı görülmüştür.¹⁶ Kozmetikte saç preparatlarının içeriğinde kepeği önlemek amacıyla ve saç dökülmesine karşı kullanılmaktadır.¹⁷

Bazı ülkelerde bitkinin ekstreleri kas geliştirici olarak satılırken kadınlar tohumlarını göğüs büyütücü olarak da kullanmaktadır. Bitki sahip olduğu diosgenin bileşiği nedeniyle doğum kontrol yöntemi olarak ve aynı zamanda cinsel hormonların düzenlenmesinde de kullanılmaktadır.¹⁷

Yahudi geleneklerinde ise sadece yeni yılda çemenotu tohumları tüketilmektedir. Aynı zamanda tütün tatlandırıcısı olarak ta kullanılır.⁵ Kuzey Afrikalı kadınlar ise halen bitkinin tohumlarını evlenmeden önce şişmanlamak amacıyla kullanmaktadırlar.¹⁸

Çemenotu ülkemizde oldukça kıymetli bir et ürünü olan pastırmanın üzerine sürülen karışımın ana maddesini oluşturmaktadır. Eti korumak amacıyla pastırmanın üzerine sürülen bu karışım eti korur, fazla kurummasını önler ve lezzetini arttırır.¹⁹ Ayrıca çemenotunun sahip olduğu uzun kazık kökleri ile iyi bir nitrojen bağlayıcıdır. Bu özelliği sayesinde toprak ıslahında etkin olarak kullanılan bir bitki olduğu da belirtilmiştir.²⁰

SONUÇ

Bu çalışmada ülkemiz için doğal bir kaynak olan *Trigonella foenum-graecum* bitkisinin geçmişten günümüze kadar olan birçok kullanımına değinilmiştir. Bitkinin özellikle Avrupa'da standardize edilmiş ekstrelerinin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ülkemizde doğal olarak yetişen *T. foenum-graecum* bitkisinin kültür çalışmalarının arttırılması ve standardizasyon çalışmalarının yapılması ile gelecekte potansiyel bir bitkisel ilaç olabileceği düşüncesini ortaya koymaktadır.

BİLGİ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışma 25-28 Mayıs 2014 tarihleri arasında Kayseri’de düzenlenen XI. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı’nda sunulmuş ve en iyi poster bildiri ödülü kazanmıştır. Yazarlar makalede yer alan *T. foenum-graecum* L. fotoğraflarını bizlere ulaştıran Prof. Dr. Mehmet Koyuncu’ya teşekkür ederler.

KAYNAKLAR

1. Akgül A. Baharat Bilimi ve Teknolojisi. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü Derneği Yayınları No: 15. 1993.
2. Elçi MŞ. Farklı Çemen (*Trigonella foenum-graecum* L.) Çeşit ve Populasyonlarının Van Ekolojik Koşullarında Bazı Verim ve Kalite Özelliklerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 2010.
3. Petropoulos GA. Medicinal and Aromatic Plants—Industrial Profiles. New Fetter Lane London. 2002.
4. Toppo AF, Akhand R, Pathak AK. Pharmacological Actions And Potential Uses of *Trigonella Foenum-graecum*: A Review. Asian Journal of Pharmaceutical and Clinical Research. 2009;4,29:32.
5. Attokaran M. Natural Food Flavors and Colorants. IFT Press, ISBN 978-0-8138-2110-8, 2011.
6. Seidemann J. World Spice Plants Economic Usage, Botany, Taxonomy. Springer –Veriag Berlin Heiderberg New York. 2005.
7. Gençkan MS. Yem Bitkileri Tarımı. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları. 1983
8. Manniche L. An Ancient Egyptian Herbal. British Museum Press, 2 Edt, ISBN 978-0714119748, 2006.
9. Sarı AO, Oğuz B, Bilgiç A. ve ark.. Ege ve Güney Marmara Bölgelerinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler. J of AARI 2010;20(2):1-21.
10. Wolfe AF. The Complete Idiots Guide to Herbal Medicine. Penguin Press, ISBN 0-02863372-5, Indianapolis USA, 1999.
11. Koç H. Bitkilerle Sağlıklı Yaşama. Kültür Eserleri Dizisi, ISBN: 975-17-2925-4, 2002.
12. Yeşilada E. İyileştiren Bitkiler, 2. Baskı, Hayy Grup Yayıncılık, 2012.
13. Baytop T. Türkiye’de Bitkiler İle Tedavi. İstanbul Üniv. Eczacılık Fak. Yayınları. 1984.
14. Rakhee SD, Meena DL, Lal BC, Prabhakar KR, Vidya SG. Assessment of genetic diversity in *Trigonella foenum-graecum* and *Trigonella caerulea* using ISSR and RAPD markers. BMC Plant Biology, 2004; 4: 13.
15. Gupta A, Gupta R, Lal B. Effect of *Trigonella foenum-graecum* seeds on glycemc control and insülin resistance in type 2 Diabetes mellitus. *Alternative Medicine*. 2001;49:1057-1061.
16. Soylu S, Sade B, Atalay E, Pilgiri Ç, Çetinkaya Ü. Çemen (*Trigonella foenum-graecum* L.) genotiplerinde farklı ekim zamanlarının verim ve verim öğeleri üzerine etkileri. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 2000; 14(22):131–142.
17. Parthasarathy VA, Kandiannan K, Srinivasan V. Organic Spices, New India Publishing, ISBN 978 89422-84-3, New Delhi, 2008.
18. Mazza G, Oomah BD. Herbs, Botanicals and Teas. CRC Press, ISBN 1-56676851-9, Florida, 1998.
19. Gürbüz Ü. Pastırma Üzerinde Değişik Tuzlama Tekniklerinin Uygulanması ve Kaliteye Etkileri. Doktora Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, 1994.
20. Zohary D, Hops M, Weiss E. Domestication of Plants in the Old World. 4. Edt, Oxford University Press, ISBN 978-0-19-954906-1, New York, 2012.

TİROİDEKTOMİYE BAĞLI N. LARYNGEUS SUPERİOR YARALANMALARI VE AMELITA GALLI-CURCI

N. Superior Laryngeal Injuries after Thyroidectomy and Amelita Galli-Curci

Bahadır Külâh¹

Belkız Berna Külâh²

¹Prof. MD, FACS, Bozok University School of Medicine, Department of General Surgery

²Staff, Zekai Tahir Burak Woman Health, Training and Research Hospital, Department of Anaesthesiology and Reanimation

ÖZET

Çalışmamızın amacı geçirmiş olduğu tiroidektomi sonrası N. Laryngeus Superior'un eksternal dalının yaralanmasının, ünlü opera sanatçısı A. Galli-Curci'de vokal performans kaybına yol açtığı konusundaki iki farklı görüşü tartışmaktır. N. Laryngeus Superior'un eksternal dalı krikotiroid kasının tek motor innervasyonu olup, özellikle opera sanatçılarında yüksek frekanslı seslere çıkıldığında vokal kordların tek taraflı gerilmesini sağlar. Bu sinirin yaralanması vokal performans üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Günümüzde bazı araştırmacılar A. Galli-Curci'deki vokal performans kaybının geçirmiş olduğu tiroidektomiyle ilişkili olduğunu kabul ederken, bir kısım araştırmacılar bu performans kaybının ileri yaşla ilişkili olduğunu savunurlar. Bizim görüşümüz ise A. Galli-Curci'deki performans kaybı geçirmiş olduğu tiroidektomiden ziyade uzun yıllar büyüyen guatrının trakeaya yaptığı basıyla ilişkili olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Tiroidektomi; Superior Laryngeal Sinir Hasarı; Amelita Galli-Curci.

ABSTRACT

Our study aimed to discuss the two different views on the same subject related with the evidence that the thyroidectomy performed on Amelita Galli-Curci had affected her vocal performance. The external branch of Superior Laryngeal Nerve is only motor innervation of Cricothyroid muscle which increases the tension of the ipsilateral vocal fold during vocal performance require high frequency particularly in opera singers. SLN injury has unfavourable effects on vocal performance. Currently some authors agreed that, vocal performance loss of A. Galli-Curci clearly linked with her thyroidectomy whereas others suggests that his vocal performance loss had related with her advanced age. According to our view, vocal performance loss of opera singer seems to be related with long running tracheal compression of goitre rather than thyroidectomy.

Keywords: Thyroidectomy; Laryngeal Nerve Injury; Amelita Galli-Curci.

GİRİŞ

Tiroidektomi sonrası karşılaşılabilecek muhtemel sinir yaralanmalarından birisi de Laryngeal Superior sinirin eksternal dalıdır. Inferior Laryngeal sinirle karşılaştırıldığında daha ince olması, anatomik seyrinin cerrahlarca daha az bilinmesi ve girişim sırasında bu sinirin korunmasına yönelik bilgilere ders kitaplarında daha az yer verilmiş olması, özellikle tiroidektomi sırasında üst kutuplar bağlanırken yaralanma riskini arttırmaktadır. Bu sinirin yaralanması yüksek oktavlı seslerin çıkarılmasında özellikle opera sanatçılarında performans düşüklüğüne yol açar. Çünkü krikotiroid kasın gerilmesinden sorumlu bu sinir yaralandığında yüksek oktavlı seslerin gerektirdiği krikotiroid kasında gerilme

Lokman Hekim Journal, 2015;5(1):5-8

Received: 10.12.2014; Accepted: 19.12.2014

Correspondence Author: Bahadır Külâh, M.Kemal Mahallesi 2140 Sok.7/10 Söğütözü Ankara – Türkiye bakulah@gmail.com

istenilen  l de ger ekleŒemez. GemiŒte Laryngeal sinirin eksternal dalının yaralanmasının etkilerini daha anlamlı ifade edebilmesi açısından, bu sinire yine bu ameliyat sonrası yüksek oktavlı seslere çıkışında performans d Œ kl ğ  yaŒadığı bilinen ünlü soprano Amelita Galli-Curci'nin (1882-1963) adı verilmiŒtir.¹

AMELITA GALLI-CURCI'NİN KARIYERİ

A. Galli-Curci 1882'de Milano'da doėmuŒtur. Milano konservatuvarı piyano bölümünden 1905'de altın madalya ile mezun olmuŒtur. Opera için bir eğitim almamıŒ olmasına rağmen yeteneği ünlü kompozitör Pietro Mascagni (1863-1945) tarafından keŒfedilerek operaya y nlendirilmiŒtir. Galli-Curci bir süre İtalya, İspanya, Mısır ve Güney Amerika'da turnelere katılmıŒtır. Ancak asıl önüne 1916'da Chicago Operası'nda sergilenen Verdi'nin Rigoletto'sunda Gilda rolüyle kavuŒmuŒ ve otoritelerce Koloratura Soprano (ok renkli seslere sahip) olarak deėerlendirilmiŒtir. Döneminin en iyi sopranolarından biri olarak kabul edilen Galli-Curci, New York ve Chicago'da birçok aılıŒlarda rol almıŒtır. Plak Œirketleri ve müzik yapımcıları o dönem için oldukça yüksek ücretlerle kendisiyle anlaŒma yapmıŒlardır. Ancak 1920'nin sonlarına doğru performansında d Œ Œ baŒlamıŒ, nihayet 1930'da operayı bırakmıŒ ve sonrasında kariyerine turnelerle devam etmeyi tercih etmiŒtir.¹

AMELITA GALLI-CURCI'NİN HASTALIĞI

A. Galli-Curci 1935'de Uzakdoėu turnesinde iken Hindistan'da kuru hava ve tozlu ortamında etkisiyle performans d Œ kl ğ  belirgin bir durum kazanmıŒtır. Rawalpindi'de bir otelde tesadüfen eŒi Homer Samuels'in doktor olan bir arkadaŒıyla karŒılaŒmıŒtır. Bu doktor Chicago'dan da tanındığı ünlü cerrah Arnold Kegel'dir. Kendisini muayene eden Dr. Kegel indirekt laringoskopide trakeanın önemli ölçüde basıya maruz kaldığını, mevcut Œikayetlerinin b y m Œ tiroid bezinden kaynaklandığını belirtmiŒtir. İleri tetkikleri Tokyo  niversitesi'nde radyoloji uzmanı Prof. Dr. Nakaldzumi tarafından yapılmıŒtır. Radyolojik incelemelerde trakeanın 1.5 in kadar orta hattan sola doğru itilmiŒ olduğu ve trakea açıklığında da (apında) %50 oranında bir azalma olduğu fark edilmiŒtir (Œekil 1). Bu bulgular sonucunda tiroidektomiye karar verilir.¹

AMELITA GALLI-CURCI'NİN AMELİYATI

Cerrah Arnold Kegel 1894 Iowa doğumlu olup 1916'da Illinois Tıp Fakültesi'nden mezun olmuŒ ve 1917-1921 arasında Mayo Kliniėi'nde alıŒmıŒtır. 1930'larda birçoğu lokal anestezi altında olmak üzere, yılda 3000'den fazla tiroidektomi yaptığı bilinmektedir. A. Galli-Curci'nin ameliyatı da 1935'in 11 Ağustos'unda Arnold Kegel tarafından Chicago'da Henrotin Hastanesi'nde gerekleŒtirilmiŒtir (Œekil 2).

Œekil 1. A.Galli-Curci; Ameliyat  ncesi tiroid lojuna uyan bölgede belirgin ŒiŒlik gözlenmekte.

Œekil 2. Ameliyat lokal anestezi altında gerekleŒir. Galli-Curci bir hafta sonra komplikasyonsuz taburcu olur.

Ameliyatta Kegel'in asistanlığını doktor Rapheal Dunleavy yapmıştır. Tiroidektomi lokal anestezi altında gerçekleştirilmiş ve ameliyat sırasında bir diğer opera sanatçısı Lussy Bassoe ile Galli-Curci'ye Sevil Berberi operasından bir düet yaptırılarak performans kontrolü sağlanmıştır. Ancak A. Galli-Curci performansından pek memnun kalmamıştır. Ameliyat komplikasyonsuz tamamlanmış ve bir hafta sonra hastaneden ayrılarak Los Angeles'a dönmüştür.¹

Ameliyat sonrası "boğazında patates varmış" hissinden kurtulduğunu ifade eden sanatçı yeniden operaya dönmek istemiştir. Ancak aradan altı yıl geçmiştir ve yaşı 50'ye yaklaşmıştır. Kompozitörler ve eleştirmenler de A.Galli-Curci'nin performansını merak etmektedir. Bu nedenle Chicago Şehri Opera Şirketi beklenen fırsatı sağlamıştır. Galli-Curci 16 Kasım 1936'da bütün biletlerin satıldığı Chicago opera salonunda La Boheme'den Mimi rolünü seslendirmiştir. Ancak bu performans sonucu eleştirmenler ikiye bölünmüştür. Bir kısmı performansı mükemmel olarak değerlendirirken bir kısmı 'acıklı bir dublaj' olarak nitelemişlerdir. Amelita Galli-Curci daha sonra da birçok resitaller vermiş ve konserlerine devam etmiştir. Ancak eski performansından uzak olduğunu düşünerek 1938'de bütün anlaşmalarını iptal ederek operadan tamamen kopmuştur. Geride kalan yaşamında Dr. Arnold Kegel'le dostluğunu sürdüren ünlü soprano, resim yapmaya ve piyano çalmaya yönelmiştir. Galli-Curci 1963'de Kaliforniya'da anfizem nedeniyle yaşamını yitirmiştir.¹

TARTIŞMA

Günümüzde N. Laryngeus Superior'un eksternal dalına Galli-Curci adı verilmesine ilişkin iki farklı görüş öne sürülmektedir. Kaliforniya'daki Southern Üniversitesi Keck Tıp Fakültesi (Los Angeles) genel cerrahlarından Peter F. Crookes ve arkadaşlarına göre A. Galli-Curci'deki performans kaybı geçmiş olduğu tiroidektomi ile ilgili değildir. Her ne kadar ameliyat kayıtlarına ulaşılmamış olsalar da, ses performansındaki değişikliklerin önce hasta tarafından fark edilmesi gerektiğini, bu nedenle A. Galli-Curci'nin böyle bir değişiklikten söz etmemiş olmasını, daha da önemlisi sanatçının klinik tablosunun N. Laryngeus Superior hasarının klinik tablosuyla (ses yorgunluğu, aspirasyona eğilim vb.) benzerlik göstermediğini öne sürerek bu sinire Galli-Curci siniri adı verilmesinin haksız bir yaklaşım olduğunu iddia etmektedirler.¹

Crookes ve arkadaşlarının bu görüşte olmasının nedenlerinden birisinin de; hukuki hakları konusunda son derece hassas olduğu (ekstra kazançları konusundaki anlaşmazlıkların ilk eşinden ayrılmasına sebep olduğu göz önüne alınarak) bilinen sanatçının, ameliyat sonrası olası bir hata nedeniyle doktoru Arnold Kegel'le mahkemelik olmaktan kaçınmayacağı düşüncesidir. Oysa sanatçı ameliyatından sonra bile doktoruyla görüşmeye devam etmiştir.

Crookes ve arkadaşlarının görüşüne göre; opera sanatçılarındaki ellili yaşlardan sonra menapozal değişikliklerle de ilişkili olarak performans düşüklüğü gözlenmektedir. Bu yaştan sonra birçok Kolaratuar operacının daha düşük aralıklarda performans gerektiren lirik soprano rolüne geçiş yaptıkları bilinmektedir.¹

N. Laryngeus Superior'un eksternal dalına Galli-Curci siniri adı verilmesini doğru bulan karşıt görüş ise; Amerika Philadelphia ve İtalya Padova Üniversitesi Baş Boyun Cerrahisi bölümlerinden Staffieri ile Sataloff ve arkadaşlarının görüşleridir.² Bu araştırmacıların görüşüne göre vokal performans kaybı cerrahi travma ile ilişkilidir. Çünkü hastanın şikâyetleri tiroid bezindeki büyümeyle paralel gelişmiştir. Aina ve Hişham adlı araştırmacıların bir çalışmasında 100 gr. ağırlığı geçen tiroid bezlerinde N. Laryngeus Superior'un Eksternal dalının tiroid üst kutbunda dokuyu çaprazlama riski çok yüksek olduğu gösterilmiştir. Yine aynı araştırmacıların referans gösterdiği bir başka çalışmaya göre (Moran ve Castro) tek taraflı iatrojenik olarak forsepsle travmatize edilmiş sekiz hastada N. Laryngeus Superior'un eksternal dalının beş günde iyileşerek semptomların gerilediğini, ancak bilateral yaralanmalarda iyileşmenin en az üç ay gerektirdiğini öne sürmüşlerdir.²

Bizim görüşümüz ise; A. Galli-Curci'deki performans değişikliğinin salt cerrahi girişime bağlanamayacağı yönündedir. Çünkü 1920'li yıllarda başlayan şikâyetler sanatçının operadan 1930'da emekli olmasına neden olmuştur ki bu cerrahi girişimden yaklaşık beş yıl öncedir. Ayrıca lokal anestezi altında performans kontrolü yapılan bir cerrahi girişimde; cerrahin sinir dalının yaralanması konusunda detaylı bilgidен yoksun olması ya da böyle bir travmaya kayıtsız olabileceği düşünülemez. Günümüz tiroid cerrahisinde N. Laryngeus Superior'un eksternal dalının yaralanma riski %0-%58 arasında bildirilmektedir. Gecikmiş tiroidektomilerde tiroidin ağırlığının 100 gramı

geçtiği olgularda bu riskin yükseldiği aşıkardır. Ünlü sanatçıya yapılan cerrahi girişim kanımızca gecikmiş bir tiroidektomi girişimidir. Ancak buna rağmen performansı etkileyecek düzeydeki bir sinir yaralanmasının bir hafta sonra taburcu edilmiş bir hastada klinik açıdan gözden kaçmış olması da ihtimal dâhilinde gözükmemektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak; Amelita Galli-Curci'nin tiroidektomisinden önce uzun yıllar boyunca büyümüş olan tiroid bezine bağlı maruz kaldığı ciddi trakea basısı, performans kaybıyla daha fazla ilişkili görünmektedir. Cerrahi girişim sonrası gelişen N. Laryngeus Superior'un eksternal dalı yaralanmalarında gözlenen değişikliklerin çoğunlukla geçici olduğu bilateral yaralanmalarda bile üç ayda tamamen iyileşme olduğu bilinmektedir.

KAYNAKLAR

1. Crookes PF, Recabaren JA. Injury to the Superior Laryngeal Branch of the Vagus During Thyroidectomy: Lesson or Myth? Ann.Surg 2001;233(4):588-593.
2. Marchese-Ragona R, Restivo DA, Mylonakis I, Ottaviano G, Martini A, Sataloff RT, Staffieri A. The superior laryngeal nerve injury of a famous soprano, Amelita Galli-Curci. ACTA Otorhinolaryngologica Ital 2013;33(1):67-71.

İBN SİNA'NIN KANÛN-U SAGÎR KİTABI

The Book Kanûn-u Sagîr of Ibn Sina

Kadircan Keskinbora¹

¹Prof. Dr., Ph.D., Bahçeşehir University Medical Faculty, Department of Medical History and Medical Ethics

ÖZET

İbn Sina; çoğu felsefe, din, tıp, fizik, astronomi ve doğa bilimleriyle ilgili olmak üzere birçok bilim dalında kimisi birkaç sayfa, diğer bazıları birkaç ciltten oluşan 270'yi aşkın eser yazmıştır.

İbn Sina, yüzyıllar boyunca, hem Avrupa, hem Anadolu ve hem de İslam Coğrafyasındaki Tıp Okullarında temel kitap olarak okutulan el-Kânûn fi't-Tıbb (Canon of Medicine) adlı büyük tıp kitabının kısa bir özeti mahiyetinde, Kanûn-u Sagîr (Küçük Kanun) adıyla bir başka küçük eserini de ayrıca kaleme almıştır.

Eserin istinsah edilmiş bir kopyası; İstanbul, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Yazma Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi Kataloğu 2529 numarada kayıtlıdır. Bu eser, başkanlığında oluşturulan ekip tarafından 2013 yılında Türkçeye tercüme edilmiş ve kitap olarak yayınlanmıştır.

Esas alınan el-Kânûn fi't Tıbb kitabında olduğu gibi, bu küçük eserde de İbn Sina, konuları gayet iyi sistematize etmiştir. Her bir makale için kısa, tanıttıcı birkaç cümlelik açıklamadan sonra alt başlıklar (bölüm-bâb) anlatmıştır.

Kanûn-u Sagîr (Küçük Kanun), on makeden oluşan bir kitaptır. Alt bölümlere (bâb) ayırarak, ayrı ayrı makaleler halinde, önce insanın yaratılışı, bedeninin oluşması, tıp biliminin kısımları özetle anlatılmıştır. Nabız detaylı olarak sınıflandırılmış, idrar, bedenin diğer organlarıyla ilgili temel bilgiler, yiyecek ve içeceklerin güçleri, sağlığı koruma, çocukların eğitimi, hamile ve emzikli kadınların yönlendirilmesi, baş ve baştan başlayıp göğüs sınırına kadar olan bölgenin hastalıkları, göğüs ve göğüsten karına kadar olan bölümün hastalıkları, mide ve sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları hastalıkları, nefes, eklem ağrıları, sıtmalar, bedenin dışındaki arızı hastalıklar, kan verme, zehirli haşeratın sokması konuları özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbn Sina; Kanun fit-Tıbb; Tıp Tarihi.

ABSTRACT

Ibn Sina wrote more than 270 books, some of a few pages, others extending through several volumes which are concerning philosophy, religion, medicine, natural sciences, and other scientific areas. All books that written by Ibn Sina are in Arabic but one which in Persian language. Arabic was accepted as the scientific language at that age and writing in Arabic was a scientific tradition.

Ibn Sina composed his major philosophical treatise, Kitab al-shifa (Book of Healing), a comprehensive account of learning that ranges from logic and mathematics to metaphysics, and the best known major medical book, Canon of Medicine, el-Kânûn fit-Tıbb in 5 volumes. He wrote another short book about medicine and diseases as if a summary of his Great Canon, Kânûn-u Sagîr (Small Canon). One copy of this book is at Bayezid State Library, Istanbul, section of hand-written books and recorded in Catalogue of Veliyuddin Efendi nr.2529. This book was translated in Turkish by a committee under the head of mine and published in 2013.

Ibn Sina systematized this book as he did in the main Great Canon. At the beginning of every section he gave a short information and cut the section into subsections.

Kanûn-u Sagîr consists of ten separate sections. First of all, the being of the human, moulding the body, and the parts of the medical science is told. The pulse is described in details. The basic knowledge related to the organs, the urine, the power of the food and drinks, keeping the health, training the children, management of the pregnant and breastfeeding mothers, from the head to the feet the basic diseases of the regions of the body are summarized.

Keywords: Ibn Sina (Avicenna); Qanun; History of medicine.

Lokman Hekim Journal, 2015;5(1):9-15

Received: 10.11.2014; Accepted: 11.12.2014

Correspondence Author: Kadircan Keskinbora, Bahçeşehir University Medical Faculty, Department of Medical History and Medical Ethics, İstanbul - Türkiye
kadircan.keskinbora@gmail.com

GİRİŞ

Ünlü Türk filozofu İbn Sina (tam adı Ebu ali el-Hüseyin bin Abdullah İbn Sina), 27 Ağustos 980'de, bugünkü Özbekistan sınırları içerisindeki Buhara şehrinin Afşana köyünde dünyaya gelmiştir. Kendisi de bir entelektüel olan babasının sağladığı olanaklara iyi bir eğitim almıştır. Olağanüstü hafızası ve zekâsı da bu konuda ona çok yardımcı olmuştur.¹ On dört yaşına geldiğinde öğretmenlerini geçmeye başlamıştır. On altı yaşında tıbbâ döndü ve bu konudaki bilgileri öğrenmekle kalmayıp yeni tedaviler de geliştirmiştir. On sekiz yaşında "hekim" unvanını elde etmiştir.

İbn Sina, İslam'ın altın çağı olarak bilinen ve Yunanca, Farsça ve Hintçeden eserlerin çevirilerinin yapıldığı yoğun bir şekilde incelendiği dönemde önemli çalışmalar ve yapıtlar gerçekleştirmiştir. Horasan ve Orta Asya'daki Samani Hanedanı ve Batı İnan ile Irak topraklarındaki Büveyhiler bilimsel ve kültürel ilerlemeye çok uygun bir ortam hazırlamışlardır.² el-Razi ve Farabi tıp ve felsefe alanında yenilikler sağlamışlardır. Bu ortamda Kuran ve Hadis çalışmaları çok ilerlemiştir. Felsefe, fıkıh ve kelam çalışmaları İbn Sina ve çağdaşlarıncâ oldukça geliştirilmiştir. İbn Sina, Belh, Hamedan, Horasan, Rey ve İsfahan'daki muhteşem kütüphanelerden yararlanma olanağı elde etmiştir. Bütün Ortaçağ Avrupa'sında felsefenin temel taşlarından birisi olarak kabul edilip "Avicenna" ismi ile ün kazanmıştır.^{1,2}

İbn Sina, çoğu felsefe, din, tıp, fizik, astronomi ve doğa bilimleri ile ilgili olmak üzere birçok bilim dalında kimisi birkaç sayfa, diğer bazıları birkaç ciltten oluşan 270'i aşkın eser yazmıştır. Farsça yazmış olduğu biri (Danışname) dışında eserlerinin hepsi Arapça yazılıdır. O devirde bilim dili Arapça olarak kabul görmüş ve eserlerini Arap diliyle yazmak bilim adamlarının geleneği olmuştur.¹

İbn Sina'nın birbirinden değerli eserleri arasında en hacimli ve en tanınmış olanlarının başında felsefe ağırlıklı el-Şifa ve Tıp Kanunu anlamına gelen el-Kanûn fi't-Tıbb isimli, tamamen bir tıp ansiklopedisi olan beş ciltlik diğer kitabı gelir.³

İbn Sina, el-Kânûn fi't-Tıbb (Canon of Medicine) adlı büyük tıp kitabının kısa bir özeti mahiyetinde, Kanûn-u Sagîr (Küçük Kanun) adıyla bir başka küçük eserini de ayrıca kaleme almıştır.

Bu makalede İbn Sina'nın Türkçeye kazandırılan Küçük Tıp Kanunu (Kanûn-u Sagîr) eseri incelenecektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Eserin günümüze çok az sayıda intikal etmiş nüshalarından biri, İstanbul, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Yazma Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi Kataloğu 2529 numarada kayıtlıdır (Şekil 1). Bu eser esas alınarak başkanlığında oluşturulan tercüme ekibince, 2013'de Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiş ve kitap olarak aynı yılın Haziran'ında Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları tarafından yayınlanmıştır.⁴

Şekil 1. Kanûn-u Sagîr (Küçük Kanun)

BULGULAR

Giriş bölümünde insanın yaratılışı, bedeninin oluşması, tıp biliminin kısımları özetle anlatılmış; nabız, idrar, bedenin diğer organlarıyla ilgili temel bilgiler, yiyecek ve içeceklerin güçleri, sağlığı koruma, çocukların eğitimi, hamile ve emzikli kadınların yönlendirilmesi, baş ve baştan başlayıp göğüs sınırına kadar olan bölgenin hastalıkları, göğüs ve göğüsten karına kadar olan bölümün hastalıkları, mide ve sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları hastalıkları, nefes, eklem ağrıları, sıtmalar, bedenin dışındaki arızı hastalıklar, kan verme, zehirli haşeratın sokması konuları özetlenmektedir.

Daha sonra on makaleye ve alt bölümlerinin açıklamasına geçilmektedir.

Birinci Makale

İnsanın yaratılışı, bedeninin oluşması, tıp biliminin kısımları, nabız, idrar ve bedenin diğer organları hakkındadır. Yedi bölüm (bâb)dür.

1. İnsanın yaratılışı,
2. Tek tek parçalardan bedenin oluşumu,
3. Bedenin bileşik (mürekkep) parçalardan oluşumu,
4. Tıp biliminin kısımları ve tanımı, önemi,
5. Damarlarda kan atışı (nabız),
6. İdrar çeşitleri ve
7. Vücudun diğer bölümlerinin tanıtımı

ayrı ayrı bölümlendirerek anlatılmaktadır.

İkinci Makale

Yiyecek ve içeceklerin güçleri / enerjileri hakkındadır. Yirmi bölümden oluşmaktadır:

1. Ekmek ve türleri,
2. Et ve yumurta,
3. Balıklar,
4. Süt ve süt ürünleri (tereyağı, peynir)
5. Baklagiller,
6. Sebzeler
7. Diğer sebzeler
8. Kuru yiyecekler,
9. Yağlar,
10. Kokulu bitkiler (reyahin),
11. Güzel kokular,
12. Giysiler
13. Baharatlar,
14. Sirke, boza, zeytin, turşu ve reçeller,
15. Su, kar ve buz,
16. Şaraplar,
17. Meyve suları (şuruplar),

18. İlaçlardan yapılan içecekler,
19. Haşlama ve kızartmalar,
20. Tatlılar.

Üçüncü Makale

Sağlığı koruma, çocukların eğitimi, hamile ve emzikli kadınların idaresi hakkındadır. On bölümden oluşmaktadır:

1. Spor hareketleri,
2. Hamamda yapılacak işler,
3. Yeme içme,
4. Uyku ve uyanıklık çeşitleri,
5. Cinsel iktidar,
6. Ruhsal davranışlar,
7. Hamilenin yönetimi,
8. Emziren annenin yönetimi,
9. Ergenlik çağına kadar çocuğun yönetimi ve
10. On dört yaştan ömrünün sonuna kadarki yönetimi.

Dördüncü Makale

Baş ve baştan başlayıp göğüs sınırına kadar olan bölgenin hastalıkları hakkındadır. On sekiz bölümden oluşmaktadır:

1. Baş ağrısı, yarım baş ağrısı (migren) ve yüz ağrısı,
2. Ateşli sersam hastalığı,
3. Mâlihûlyâ hastalığı,
4. Sar'a hastalığı,
5. Aşk,
6. Sekte (inme),
7. Felç, uyuşukluk, titreme, yaş kramp / kasılma,
8. Soğuk algınlığı,
9. Ramed (göz iltihabı),
10. Görme zafiyeti ve gözden yaş akması,
11. Kulak ağrıları,
12. Burun ağrıları,
13. Dudak çatlama ları,
14. Dişler, diş etleri ve azı dişleri ağrıları,
15. Ağız sivilceleri,
16. Dişlerin parlatılması ve ağız koku güzelleştirilmesi,
17. Küçük dil, bademcikler ve boğazda meydana gelen şişlikler,
18. Boğazda oluşan yapışık balgam.

Beşinci Makale

Karın sınırına kadar olan göğüs hastalıklarına ilişkin olup dört bölümdür:

1. Öksürük, nezle ve plörezi,
2. Astım,
3. Çarpıntı,
4. Tükürükte kan olması (hemoptizi).

Altıncı Makale

Karın Hastalıkları hakkında olup, on dört bölümden oluşmaktadır:

1. Mide zafiyeti,
2. Mide bulantısı,
3. Kolik,
4. Hıçkırık,
5. İshal,
6. Dizanteri,
7. Kulunç,
8. Karında oluşan kurtlar,
9. Karaciğer ağrıları,
10. Dalak ağrısı,
11. Sarılık,
12. Böbrek hastalıkları,
13. Mesane hastalıkları,
14. Anüs (makat) hastalıkları

Yedinci Makale

Cinsel organlar (tenasül uzuvları) hastalıkları ve cinsel organlar hakkında olup, altı bölümdür:

1. Penis (erkeklik organı) hastalıkları,
2. Mezi ve vedinin çıkışı,
3. Testis (haya) hastalıkları,
4. Fıtık,
5. Uterus (rahim) hastalıkları,
6. Cinsel ilişki.

Sekizinci Makale

Bir bölümden oluşmaktadır:

1. Gut hastalığı,
2. Siyatik ve
3. Eklem ağrıları hakkındadır.

Dokuzuncu Makale

Bedenin üzerinde görülen hastalıklar, yangılar, zehirli haşeratin sokması ve kan alma ile ilgilidir. On altı bölümdür:

1. Saçların hastalığı,
2. Yüzün leke ve çillerden temizlenmesi,
3. Uçuk (herpes) ve mantar,
4. Cildin beyazlaşması,
5. Kaşıntı,
6. Çiçek, kızamık, kurdeşen (ürtiker) ve iltihaplı isilik (impetigo),
7. Siğiller,
8. Çıbanlar,
9. Tırnak etrafında oluşan şişlikler,
10. Topuk ve parmak kenarları/ uçlarında oluşan çatlaklar,
11. Ateş, su ve yağla oluşan yanıklar,
12. Zehirlenmeler,
13. Kan alma,
14. Hacamat (şişe çekme),
15. İshal ve Lavman,
16. Kusma.

Onuncu Makale

Ateşli hastalıklar hakkında olup, yedi bölümdür:

1. Günlük Ateşlenmeler,
2. Her Gün Meydana Gelen Balgam Hıltı Kaynaklı Ateşlenmeler,
3. Aralıklarla Gelen Safra Hıltı Kaynaklı Ateşlenmeler,
4. Bir veya İki Günlük Kara Safra Hıltı Kaynaklı Ateşlenmeler,
5. Vücudu Kaplayan, Kan Hıltı Kaynaklı Ateşlenmeler,
6. Bileşik Ateşlenmeler,
7. Vurucu Ateş.

TARTIŞMA

İbn Sina bu eserinde de büyük Kanun (el-Kânûn fi't Tıbb) kitabında olduğu gibi, konuları sistematize etmiştir. Giriş önsözünden sonra konuları on makale ve onların alt konularına (bâb) ayırarak maddeleriyle birlikte adeta 'İçindekiler' kısmı oluşturmuştur.

El-Kan'un fi't-Tıbb adlı Büyük Kanun kitabı incelenince incelememize konu olan Küçük Kanûn Kitabı ile olan benzerlikler anlaşılmaktadır.⁵ Kanûn'daki giriş, içindekiler ve bölümlendirme tarzından her iki kitabın da aynı anlayışla yazıldığı ve aynı kalemde çıktığı belirgin bir şekilde saptanabilmektedir.⁶

İbn Sina'nın çok geniş ve oldukça büyük miktarda bilgi içeren beş ciltlik el-Kanûn fi't-Tıbb kitabının bütün hekimlerce yeterince dikkatle ve zaman ayırarak okunamayabileceği ihtimaline karşı bu Küçük Kanûn kitabını yazmış olabileceği kanaatindeyim.

İbn Sina Küçük Kanûn kitabında da kısa bir giriş ve içindekiler kısmından sonra, 10 makaleyi sırayla anlatmaya başlamaktadır. Her bir makale için kısa, tanıtıcı birkaç cümlelik açıklamadan sonra alt başlıkları (bölüm-bâb) anlatmaktadır.

Bilgilerin birçoğunun hâlâ geçerli olduğunu saptadığımız eserin yazarı olan İbn Sina'nın o güne kadar aktarılmış, Hind, Çin, Sümer ve Mısır gibi en eski uygarlıkların tıbbi birikimleri, kendisine kadar olan İslam Tıbbı, ayrıca Uygur Tıbbı, Cundişapur Okulu ve Zoro-Astrian öğretilerinin² tamamına hâkim olduğu görülmektedir. Bu geniş çerçevede bütüncül bakışla tıbbın gereklerini ve en önemli özellik olan gözlemi hakkıyla yaptığı anlaşılmalıdır. Bu büyük birikim üzerine kendi gözlem ve deneyimlerini eklemiştir.

Verdiği bilgilerin 1000 yıl önceki olanaklar çerçevesindeki saptamalar olduğu düşünülürse değeri daha da artmaktadır. İbn Sina'nın bir kısım saptamaları, değerlendirmeleri ve bilgileri günümüzde bile, geçerliliğini sürdürmektedir. Buna karşın, çağımızda, bilgi, görüş ve uygulamalarımızın 15-20 yılda bile değişebilmekte olduğunu göz önüne alırsak, bazı eski bilgilerin güncel bilgilerimize göre geçerliğini yitirmesi kaçınılmazdır.

İbn Sina'dan bize gelen bilgiler yalnızca antik değere sahip değildir. İbn Sina'nın tıbbi felsefesi olan "insanı bir bütün olarak değerlendirme" çerçevesinde, kişiye özgü tedavi konusunda onun bize hâlâ ışık tuttuğu ve onu iyi anlarsak bize yol göstermeye devam edeceği gerçeğini fark ederiz.

KAYNAKLAR

1. Goodman L. *Avicenna*. New York: Cornell University Press, 2005:1-25.
2. McGinnis J. *Avicenna*. New York: Oxford University Press, 2010:4-18.
3. Moosavi J. The place of Avicenna in the history of medicine. *Avicenna J Med Biotech* 2009; 1(1): 3-8
4. Keskinbora K. *İbn Sina'nın Küçük Tıp Kanunu* (Kitab El-Kânûn El-Sağir fi't-Tıbb. el-Reis Ebu Ali el Hüseyin İbn Sina El-Buharî). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2013.
5. *The Canon of Medicine of Avicenna*. (Reprinted from the edition 1930, London). New York, AMS Press:1973:v-vii, 25-56.
6. *Avicenna. The Canon of Medicine, volume I*. [translated into English by Bakhtiar L]. Chicago: Kazi Publications; 1999: 4-16.

NAZİ DÖNEMİNDE HEMŞİRELİK

Nursing during Nazi Period

Müesser Özcan¹
Deniz Ülker²
Mehpare İftar³
Fatmana İzan⁴

¹Assoc. Prof. Muğla Sıtkı Koçman University, Bioethics Education Application and Research Center (BIYOMER)

²Master Student, Muğla Sıtkı Koçman University, Institute of Health Sciences

³Master Student Muğla Sıtkı Koçman University, Institute of Health Sciences

⁴Master Student Muğla Sıtkı Koçman University, Institute of Health Sciences

ÖZET

Hemşirelik mesleğinin gelişiminde savaşların önemi büyüktür. Savaş sırasında hemşirelik; hasta bakımı, insan sevgisi ve ona yardım etmeyi gerektirmektedir. Ancak II. Dünya Savaşı döneminde, Nazi Almanyası hemşireleri kutsal bir meslek olarak görülen hemşireliğin mesleki onurunu yok sayıp, hayatı koruma ve zarar vermeme ilkesini göz ardı ederek meslek yeminlerini bozmuşlar ve insanlık için yüz kızartıcı uygulamalarda bulunmuşlardır.

Bu hemşireler arasında bazılarının isimleri öne çıksa da kimliği belirlenemeyen pek çok hemşire bulunmaktadır. Örneğin; Irmgard Huber ve Pauline Kneissler; Erika Ohr ötanazi merkezlerinde aktif çalıştılar ve savaş sonunda yargılandılar. Kötü örneklerle rağmen hemşirelik mesleğinin değerlerini koruma çabasıyla görevlerini yerine getirmeye çalışan, Irena Sendler, Annette Schücking, Elfriede Wnuk bazı hemşireler de bulunmaktaydı.

Sonuç olarak; tüm dünyaya acı yaşatan bu vahşet süreci örneği üzerinden savaş zamanı hemşirelik nasıl olmalıdır, her şeye rağmen hemşireler mesleki değerlerini koruyabilir mi, kötülüğün parçası olarak iyi kalınabilir mi gibi bazı konular tekrar tartışmaya açılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Nazi Hemşireleri; Savaş Hemşireliği; Nazi Suçluları

ABSTRACT

Wars play a significant role in the development of nursing as a profession. Nursing during a war requires patient care, loving humans and helping them. However during World War II nurses in Nazi Germany violated their oath by neglecting professional dignity and ignoring the principal of protecting and not harming life and they committed shameful crimes against humanity.

While some of the names among those nurses come forward, there are many whose identities have remained unknown. For instance; Irmgard Huber, Pauline Kneissler and Erika Ohr worked actively at euthanasia centers and they were stood trials after the war. Even though there are disturbing examples, it is possible to name some nurses such as Irena Sendler, Annette Schücking, Elfriede Wnuk who did their job to maintain the value of nursing profession.

In conclusion offering this period of fierce practices during which the whole world suffer as a case, we suggest that questions such as how war time nursing should be, whether nurses can maintain their professional dignity despite everything and whether it is possible to maintain good despite being involved in something bad should be discussed.

Keywords: Nazi nurses; War time nurses; Nazi convicts.

GİRİŞ

Hemşirelik mesleğinin gelişiminde savaşların önemi büyüktür. Savaş sırasında hemşirelik; hasta bakımı, insan sevgisi ve ona yardım etmeyi gerektirmektedir.¹

Birinci Dünya Savaşında yenilen Alman İmparatorluğu, kötü ekonomik durumunu düzeltmek, Avrupa'nın en büyük gücü olmak ve topraklarını genişletmek için Doğu Avrupa'ya yayılmaya karar vermiştir. Nazilerin 1933'de iktidara gelmesi ile Alman ideolojisi hızla değişime uğramıştır. Savaş yenilgisinin neden olduğu olumsuz duygular özellikle milliyetçi düşüncelerin artmasına ve Alman ırkının üstünlüğü görüşünün yaygınlaşmasına ve kendilerini dünyayı yönetecek güç olarak görmesine neden olmuştur.²⁻³ Bu çerçevede Üstün Alman Irkı yaratma arayışına girmişlerdir.²⁻⁶ Bu amaçla ülkenin çeşitli bölgelerini ideal Alman ailesi posterleriyle donatılmış (Şekil 1)⁷, çocuklara da çok küçük yaşlarda çeşitli kitaplarla bu durum empoze edilmeye başlanmıştır.⁸

Bu coşkuya kapılan ve soykırıma dâhil olan Almanların önemli kısmı erkek olmakla birlikte, pek çok kadın da bu sistematik uygulamaların içinde yer almıştır.² Hitler savaş zamanında hemşire ihtiyacı olacağını savaştan çok öncesinde öngörerek genç kadınları vatansever sloganlarla ve askerlere yardım eden propaganda amaçlı çekilmiş görüntülerle iyi bir iş yaptıklarına inandırarak kandırmıştır (Şekil 1)⁹. Bu dönemde Alman Kızılhaç'ı, 640.000 kadın eğitmiş ve bunlardan 400.000'i savaş zamanında görev almıştır.² Bu kadınlar arasında hemşireler, öğretmenler, sekreterler, sosyal hizmet görevlileri ve asker eşleri gibi çok farklı gruptan kadınlar yer almaktaydı. Bu kadınlar çoğunlukla en korkunç suçların işlendiği Nazi Almanyası'nın Doğu bölgesinde görev almışlardır.²

NAZI DÖNEMİ HEMŞİRELERİ – YANLIŞ ÖRNEKLER

Gönüllü kadınların önemli bir kısmını oluşturan hemşireler insanlık dışı işlenen suçlara şahit olmuş ya da bu suçları bizzat işlemişlerdir. Hitler'in ideolojilerinin gereği Nazi Almanyası hemşireleri kutsal bir meslek olarak görülen hemşireliğin mesleki onurunu yok sayıp, hayatı koruma ve zarar vermeme ilkesini göz ardı ederek meslek yeminlerini bozmuşlar ve insanlık için yüz kızartıcı uygulamalarda bulunmuşlardır.^{2,5,11-17} Hemşireler Yahudi ve Çingenele yapılan soykırımın yanı sıra kusurlu Almanları da yok etmek adına akıl hastanesinde zihnen ve bedenen engelli bireylerin seçilmesi ve onların gaz odalarına götürülmesi, ötanazi ve kısırlaştırma programları, toplama kampı revirleri, sağlık kontrolleri için gettoları ziyaret etme gibi çeşitli uygulamalarda bulunmuştur.^{2,5,11-17} Hitlerin ideolojisine uygun olarak, saf Alman ırkını yaratmak için çocukları toplayarak onların bakımlarını üstlenme ödevini de hemşireler yapmış ve bakımını üstlendikleri bu çocukların, çocuğu olmayan Alman ailelere evlatlık verilmelerini sağlamışlardır. Üstün ırk için ideal olmayan çocukların deneylerde kullanılmalarına (Şekil 2)^{10,18} ya da infaz edilmelerine de yardım etmişlerdir. Böylece milliyetçi, yayılımcı bir yapının içine bilerek ya da bilmeyerek dâhil olmuşlar ve hemşirelik, akut şekilde rasyonalist ve ideolojik bir karakter kazanmıştır.^{2, 5, 11-17}

Şekil 1. İdeal Alman ailesi ve hemşirelik posterlerinden biri

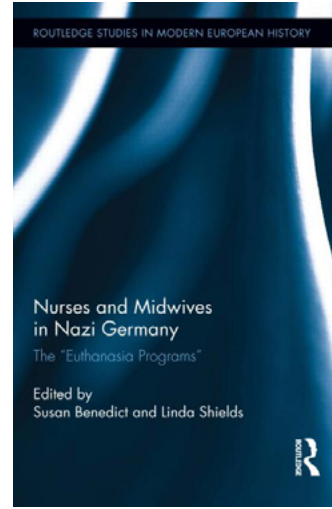
Şekil 2. Bir Nazi hemşiresi Aryan ırkı yaratmak için saçları kahverengine dönen çocuklara ultraviyole ışını uygularken

Bu hemşireler arasında bazılarının isimleri öne çıksa da kimliği belirlenemeyen pek çok hemşire bulunmaktadır. Savaş sonrası mahkemelerde hemşireler, kendilerine verilen emirleri yerine getirdiklerini ve başka seçenekleri olmadığını belirterek kendilerini savunmuşlardır. Birçoğu hiçbir ceza almadan sessizce normal hayatlarına dönmüştür. Uzun yıllar sonra Wendy Lower'un kaleme aldığı Hitler's Furies (Hitlerin Şirret Kadınları) kitabıyla kadınların savaştaki yeri tekrar gündeme gelmiştir. Çok yakın bir tarihte ise (Nisan 2014) Susan Benedict ve Linda Shields tarafından "Nurses and Midwives in Nazi Germany: The Euthanasia Programs" adlı başka bir kitap daha yayınlanmıştır (Şekil 3a, b)^{2,5}. Bu kitaplar Nazi hemşireleri hakkında daha detaylı bilgiye yer vermektedir.

Hitler Almanya'sında savaş zamanında ideolojisi uğruna insanlık dışı suçlara katılıp bu uygulamaları haklı bulan ve savaş sonunda yargılanan hemşireler arasında Irmgard Huber, Pauline Kneissler ve Erika Ohr isimleri öne çıkan hemşirelerdir.

Şekil 3a. Wendy Lower'ın "Hitler's Furies German Women in the Nazi Killing Fields – Hitler'in Şirret Kadınları/ Nazi Ölüm Tarlalarını Süren Kadınlar" adlı kitabı

Şekil 3b. by Susan Benedict ve Linda Shields'in birlikte editörlüğünü yaptıkları "Nurses and Midwives in Nazi Germany/The 'Euthanasia Programs' – Nazi Almanya'sında Hemşireler ve Ebeler/'Ötenazi Programları'" adlı kitabı

Irmgard Huber (1901-1983)

Irmgard (Philomena) Huber, 9 Temmuz 1901'de Attel-Reisach doğmuştur. 25 Şubat 1925'de hemşire yardımcısı devlet sınavına girmiş ve hemşire yardımcısı olarak 1929'a kadar çalışmıştır.^{5,15} Bin dokuz yüz otuzda Aşağı Franken bölgesinde bir hastanede çalışırken, Katolik Nazi Kız Kardeşler grubu ile tanışmış, 1935'de Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP), "Nasyonal Sosyalist Halk Refah" (NSV) ve 1939'da "Alman Kadın Çalışmaları" ve "Alman İşçi Cephesi" (DAF) örgütlerine katılmıştır.^{5,15}

Hadamar'da akıl hastalıkları kliniklerinde 15 Mart 1932'de kıdemli şef hemşire olarak çalışmaya başlamış, kısa süre sonra da başhemşirelik unvanına sahip olmuştur.^{5,15} Hadamar, 200.000 Alman'ın hayatını kaybettiği Nazi Almanya'sının altı büyük ötanazi tesislerinden biriydi. Irmgard Huber, Hadamar'da yürütülen ötanazi programında öldürülecek hastaların seçimi, ölüm belgelerinin düzenlenmesi, ölümcül ilaç dozlarının ve türlerinin ayarlanması diğer hemşirelerin eğitimi gibi uygulamalarda bulunmuştur. Savaş sonrası Amerikan ve Alman Mahkemelerinde ayrı ayrı yargılanmıştır. Irmgard Huber, Amerikalılar tarafından tutuklanan 25 personel arasında hastanenin başhemşiresi olarak yer almıştır. İlk duruşmada asla kimseyi öldürmediğini iddia etmiş ve serbest bırakılmıştır. Ancak daha sonra hastaların ve çalışanların tanıklığı ile ötanazi için hastaların seçiminde rol aldığı, ölüm belgelerini tahrif ettiği, ölümcül dozdaki ilaçların temininden ve kontrolünden sorumlu olduğu için tutuklanarak 25 yıl hapse mahkûm edilmiştir (Şekil 4)²¹. Bu yargılama sürecinde, Huber Alman

Şekil 4. 400 mahkûmun öldürülmesi ile suçlanan Irmgard Huber

az 120 cinayetten suçlu bulunmuştur. İkinci mahkemede Huber'in öldürülecek hastaları seçip diğer hemşirelere verdiği kanıtlanmış, ölüm cezasına çarptırılrsa da hastalığı yüzünden cezası hapis cezasına çevrilmiştir. Irmgard Huber, eylemlerinin soğuk savaşın siyasi baskıları ile olduğu kanısına varılarak, 1952'de serbest bırakılmıştır. Sonra tekrar profesyonel hemşirelik yapıp yapmadığı bilinmemektedir. Irmgard Huber 83 yaşında ölünceye kadar eylemlerini gerçekleştirdiği Hadamar'da yaşamıştır.^{5,15,19-20}

Pauline Kneissler (1900-?)

Kurdjunowka-Odesa'da (Ukrayna) 10 Mart 1900'da zengin bir Alman toprak sahibinin kızı olarak doğmuştur. Bolşevik Devriminden sonra kaçmak zorunda kalan aile (1918) Almanya'nın Detmold (Vestfalya) bölgesine yerleşmiştir. Ekonomik kriz nedeni ile Pauline Kneissler de bir terzi yanında çalışmaya başlamıştır.² Aile 1920'de Alman vatandaşlığına kabul edilmiştir. Pauline Duisburg'da hemşirelik okumuş ve 1922'de mezun olmuştur. Berlin-Buch Çocuk Hastanesi'nde 1923-1925 arasında hemşire yardımcısı olarak çalışmış ve eğitimini tamamlamıştır. Health Protection Agency (HPA) Berlin-Buch, akıl hastanesinde 1925'de çalışmaya başlamıştır. Kneissler 1937'de Nasyonel Sosyalist Partisine (NSDAP) katılmış, bununla birlikte 1934'de Protestan Kilisesi Nazi örgüt üyesi ve Nazi Kadın örgütlerinde küçük liderlik rolleri almıştır. Nasyonel Sosyalist Kadınlar Birliği, Nasyonel Sosyalist Yardım Derneği, Reich Hava Akımı Koruma Birliği ve Reich Hemşireler Birliği'ne üye olmuş ve bu üyelikleri Kneissler'in ideolojilerini besleyerek onu acımasız cinayetlere aracı olmaya hazırlamıştır.^{2,22-24} Bin dokuz yüz otuz dokuzda hükümet yetkilileri tarafından Kneissler'den Nazi Ötanazi programının genel merkezi Columbus Haus'a verilmek üzere çalıştığı hastanedeki hastalarla ilgili rapor vermesi talep edilmiştir. Kneissler ve 20 hemşire, Werner Blankengurg tarafından ötanazi programı ile ilgili bilgilendirilmişlerdir. Kneissler bu bilgilendirme ile ilgili olarak savaş sonunda mahkemede verdiği ifadede şunları açıklamıştır: "*Führer savaş münasebetiyle yayımlanan bir ötanazi programı geliştirmişti. Katılıp katılmamak bizim isteğimize bağlı idi. Aramızda bu programa itirazı olan çıkmadı ve Blankengurg bize yemin ettirdi. Gizlilik ve itaat yemini ettik ve bu yemini ne şekilde olursa olsun bozmanın cezasının ölüm olduğu bize söylendi.*"²

Nazi yöneticileri, Polonya işgalinden sadece birkaç ay önce, Temmuz 1939'da, *Değersiz Hayatların Tıbbi Yöntemlerle ve Acısız Bir Biçimde Sona Erdirilmesi* isimli bir yasa tasarısı hazırlamışlardır.^{3,22} Taslak akademisyen ve psikiyatristlerin büyük çoğunluğunun onaylaması ile 1 Eylül 1939'da T-4 isimli programı olarak, başlanması için emir verilmiştir. 1939 Ekim'inde tüm hastane yöneticilerinden hastanelerinde yatmakta olan her bir hastanın işe elverişliliği hakkında görüş istenmekle kalmamış, gizlice bilgileri alınmıştır.^{2,22} Kneissler'in bu programdaki görevi ise özürsüz evine dönüştürülen, Grafeneck Kalesi'ne nakledilmek üzere seçilen hastaları diğer kurumlardan toplamak olmuştur.^{2,22-24}

Kneissler verdiği ifadede *hastaların hepsi ciddi vakalar olmadığını, çoğunun fiziksel olarak iyi durumda olduklarını* belirtmiştir. Doktorlar hangi hastaların gazla öldürülüp öldürülmeyeceğine karar vermişler ve çoğu hasta 24 saat içinde öldürülmüştür. Hastaların gazla zehirlenmesine tanık olan Kneissler bunu korkunç bulmakla birlikte, gazla ölümün can yakmadığına inanarak çok da kötü bulmamıştır.² Kneissler, beş sene boyunca her gün Grafeneck, Hadamar ve diğer ötanazi merkezlerinde zihinsel

ve bedensel hastalara, gaz verme, aç bırakma, zehirli enjeksiyonlar ile mesleği nedeni ile katillik yapmaya başlamış ve Hitler tarafından onaylanan özel katil birimine katılmıştır.^{2,23} Kaynaklara göre en çok 1940'da on iki ay içinde ölüm merkezi Grafeneck' ta 9.839 kişiye ötanazi uygulanmıştır.

Kneissler savaş sonrasında ise ifadesinde *sıradan bir hemşire gibi davranılmasına* izin verilmediğini söylemiştir. Savaşta yaralanan, beyni hasar gören, kör ya da sakat kalan Alman askerlerini de zehirli ilaç enjekte ederek öldürmüştür.^{2,22-24} Kneissler ölümcül yöntemleri meslektaşlarına tanıtmak için birden fazla yere tayin edilmiştir. Yardımcı kıdemli hemşireliğe terfi eden Kneissler, ölümcül dozlarda Vernal, Luminal gibi ilaçları uygulamaları için diğer kişilere bizzat kendisi de emir vermiştir. Kendi koğuşunda günde en az 75 hasta öldürmüştür. Kneissler ifadesinde *ötanaziyi asla cinayet olarak görmediğini, hayatı boyunca kendini mesleğine adanmış ve insanlara asla zalim davranmadığını* söylemiştir.^{2,24}

Kneissler, 22 Aralık 1942 ve 20 Ocak 1943'de, Alman halkına hizmetlerinden dolayı Nazi Hükümetince *Ostmedaille madalyası* ile ödüllendirilmiştir. Ancak savaş sonrası mahkemelerde savaş suçları nedeniyle yargılanmıştır. Pauline Kneissler 1945 Haziranında, savaşın bitiminden sonra Hohenschwangau Hastanesi'nde, hemşire olarak çalışırken, Hadamar ve Grafeneck'te işlenen suçlara ve cinayetlere yardım ettiği için tutuklanmıştır. İfadesinde sözü edilen suçlamaları reddetmiş ve bunları kendi iradesi ile yapmadığını, sadece asistanlık yaptığını ve yapmak zorunda olduğunu söylemiştir.^{2,22-24} 20 Ekim 1948'de görülen mahkemede ceza alıp almadığına dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır.² Pauline Kneissler'in savaş dönemindeki hayatı 7 Ekim 2008'de Milano'da gösterime giren bir tiyatro oyununa konu olmuştur.²⁵

Erika Ohr Summ (1921-?)

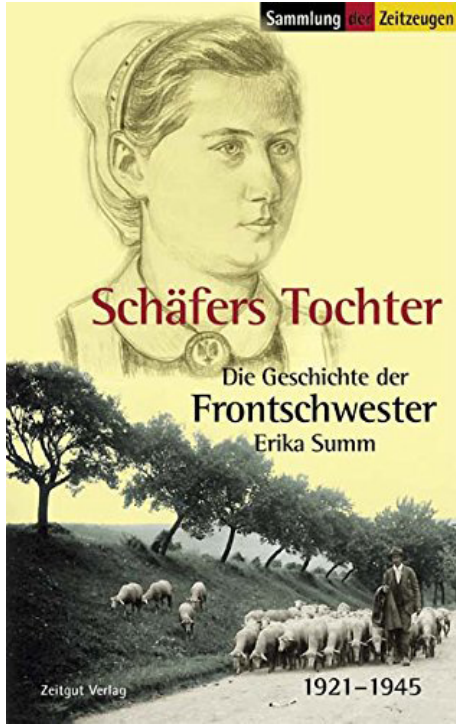
Bir çobanın kızı olarak 1921'de Stachenhausen Swabia köyünde dünyaya gelmiştir. Summ, 1938'de hizmetçi ve dadı olarak çalıştığı rahibin aracılığı ile Nazi Partisi eylemcileri ile tanışmış ve bu eylemcilerin yoğun ısrarı ile partinin Alman Kızları Birliği'ne katılmıştır. Burada çiftçi kızı olan iki kızılhaç hemşiresiyle tanıştığında özellikle kızların üniformaları ve yaka iğnelerinden çok etkilenmiştir. Çoban ya da hizmetçi olarak çalışmaktan kurtulmak için bir kaçış olarak gördüğü bu meslek onun için çok cazip gelmiş ve 1939'da on sekiz yaşında hemşire okuluna yazılmıştır.^{2,26}

Stuttgart'taki çeşitli klinik ve hastanelerde iki sene yoğun eğitim gördükten sonra hemşirelik sertifikasını ve Ukrayna'da Zhytomyr (Jitomir) da bir hastaneye tayin emrini almıştır.² Kiev'in yaklaşık 145 kilometre batısındaki Jitomir'deki görev yeri olan cerrahi hastanesi, eski bir okulda kurulmuş olan hastane Erika'nın eğitim gördüğü hastaneye hiç benzememektedir. Kan ve idrar kokusunun hâkim olduğu bu hastanede çıkartılmayı bekleyen kurşun ve şarapnel parçaları ile onu bekleyen yaralılar ve uzuvları soğuktan donmuş askerlerle doludur.^{2,26}

Erika Summ, savaş sürecinde farklı yerlerde çeşitli hastanelerde görev yapmıştır. Savaş biterken, Doğudan Almanya'ya kaçan yaralılar ve hastalar arasında Alman kadınlar, çocuklar ve yaşlılar bulunmaktaydı. Brünn (günümüzde Çek Cumhuriyeti Brno'su olarak bilinen yer) yakınlarındaki cüzam salgınının olduğu bir hastanede çalışmıştır. Summ her gün ölen Alman çocukların cesetlerine ne yapacağını bilememiş ve sonunda eski bir okuldan hastaneye çevrilen binada çocukların cesetlerini bir odada eskiden vestiyer olarak kullanılan kancalara takarak saklamıştır.²

Erika Summ'un 1945 Nisanında cüzama yakalandığı bilgisi olmakla birlikte bu konuda kesin bir kanıt bulunmamaktadır. Erika Ohr, savaşta bir bacağına kaybeden ve hastalarından birisi olan bir Alman askerle evlenmiş ve Summ soyadını almıştır. Savaştan sonra Erika Ohr Summ, Sindelfingen ve Marbach'ta hemşire olarak çalışmıştır.^{2,26}

Erika Ohr Summ'un kısa yaşam hikâyesi ve savaş zamanına ilişkin yaşadıklarının anlatıldığı, editörlüğü Jürgen Kleindienst tarafından yapılan, "Schäfers Tochter: Die Geschichte der Frontschwester Erika Summ. 1921-1945" adlı kitap 2006'da basılmıştır (Şekil 5).²⁶

Şekil 5. Jorgen Kleindienst'in editörlüğünü yaptığı Schäfers Tochter: Die Geschichte der Frontschwester Erika Summ. 1921-1945 - Çoban Kızı: Hemşire Erika Summ'un Hikayesi. 1921-1945

NAZİ DÖNEMİ HEMŞİRELERİ – DOĞRU ÖRNEKLER

Bu kötü örnekler rağmen hemşirelik mesleğinin değerlerini koruma çabasıyla görevlerini yerine getirmeye çalışan bazı hemşireler de bulunmaktaydı (Şekil 6)²⁷. Tüm zorluklara rağmen insanlara yardım ederek kendi yaşamlarını tehlikeye atan veya savaş suçlarına tanıklık etmek zorunda kalan, savaş sonunda kahramanlıkları anlaşılan hemşireler arasında en çok bilinenler; Irena Sendler, Annette Schücking ve Elfriede Wnuk'dur.

Şekil 6. Nazi hemşireleri toplama kamplarındaki mağdurlara yardım ederken

Irena Sendler (1910-2008)

Irena Sendler 15 Şubat 1910'da Otwoct Polonya'da doğmuştur.²⁸⁻²⁹ Sendler'in dünya görüşü ve sahip olduğu değerleri hekim olan babasının insanlarla ilgili "*insanların iyi ve kötü olarak seçimleri önemlidir. Din, ırk ve milliyetinin önemi yoktur*" sözleri ile şekillenmiştir.³⁰ Irena Sendler'in babası diğer hekimlerin tedavi etmeyi kabul etmedikleri Yahudi çocukları ve fakir hastaları tedavi ederken Tifüs salgınına yakalanmış ve 1917 yılında ölmüştür.²⁸⁻³¹ Ölürken kızına "*Boğulan birini gördüğünde hiç düşünmeden suya atlayıp kurtarmayı denemelisin, yüzme bilmesen bile!*" nasihatinde bulunmuştur.²⁹

Babasının ölümünden sonra Yahudi toplum temsilcileri Irena'nın babasının kendilerine yaptığı iyiliklerin karşılığı olarak Sendler'in Varşova Üniversitesi'ndeki eğitimi için burs vermiştir.³¹

İkinci Dünya Savaşı'nda Naziler ideolojileri doğrultusunda oluşturulan Varşova Gettosuna 500.000 Yahudi ve Çingene zorla yerleştirilmiştir.³² Bu olaydan sonra Sendler, Yahudi arkadaşlarını korumak için harekete geçmiş²⁹ ve bu amaç için çalışan yeraltı örgütü Varşova Sosyal Refah Bakanlığı'nda yönetici olarak göreve başlamıştır.³⁰⁻³² Kurduğu 20-25 kişilik ekiple daha çok tifo ve tifüs hastalığı olan Yahudilerin olduğu bölgelerde ilaç, yiyecek, giysi ve para yardımı yapılmıştır.^{29-30,33}

Naziler 1942'de yüz binlerce Yahudi Polonyalıyı 16. Blok Bölgesi olarak bilinen alanda ölümü beklemek üzere esir etmişlerdir.^{30,32} Her ay 5000 den fazla kişi açlık ve hastalıktan ölmüştür.³³ Sosyal hizmet uzmanı olan ve gönüllü hemşirelik yapan Sendler (Şekil 7)³⁴, yardımlarının sadece ölümü geciktirdiğini görerek Yahudi çocukları oradan kurtarmaya karar vermiş ve bu girişiminde birçok zorluklarla karşılaşmıştır. Çocukları kurtarmak için kolejden arkadaşı Irena Schutz ile birlikte şüphe uyandırmadan Gettoya girmenin bir yolunu bulmaya karar vermişler ve tifüs salgını korkusu olan Bulaşıcı Hastalıklar Kontrol Merkezi'ndeki doktorlardan sağlık kontrolü gerekçesiyle geçiş izni almayı başarmışlardır.²⁹⁻³⁰ Sendler artık çocukları her gün yasal veya yasal olmayan yollarla ziyaret etmeye başlamış, para, ilaç, giysi ve yiyecek yardımı taşımıştır. Her gün hastalık ve açlıktan ölen insanları

gördükçe çocukları dışarı kaçırmaya ödevi onun için önemli hale gelmiştir.^{30,35} Bu çok zor bir ödevdir. Öncelikle Yahudi anneleri buna ikna etmesi daha sonra da dışarıya çıkardıktan sonra yeni kimlikler oluşturarak çocuklara aile bulması gerekmiştir.

Genç bir anne olan Sendler'i Yahudileri çocuklarını vermeye ikna etme konusu çok etkilemiştir: *"Yahudi çocukların aileleri ile kalsalardı Naziler tarafından öldürüleceğini biliyordum. Ailelerde bu gerçeğin farkındaydılar. Ancak hiç tanımadıkları bir yabancıya çocuklarını teslim etmekten çekiniyorlardı. Bu çocukları yeni Hristiyan kimlikleri ile Polonya'da ailelerin yanına yerleştirme planını annelere anlattım".*³⁰

Anneler çocuklarından ayrılmaya dayanamayacak olsalar da yaşamaları için Sendler'in planını kabul etmişlerdir.³⁵ Çocukları duvardan atlatma, ceset torbaları, patates çuvaları, tabutlar, alet kutuları, kanalizasyon boruları kullanarak, sedatif verilen bebekleri bavullarla taşıma ve koruculara rüşvet verme vb. yöntemler kullanılarak kaçırmışlardır.^{30-31,35} Bunların içinde daha kolay ve güvenli olan en favori yöntem ambulans kullanmak olmuştur.³¹ Ambulans ve itfaiyelerle çocukları kaçırmaya seslerinin duyulmaması için araca her zaman bir köpek yerleştirmiş ve köpekleri askerleri görünce havlamaları için eğitmiştir.³⁷ Ayrıca 2.500 Yahudi çocuğun güvenle kaçırılması için çok önemli olan evrakların düzenlenmesinde tüm sahte belgeler mükemmel kopyalanmıştır.^{28,30,37} Çocuklar için sahte doğum tarihleri ve aile öyküleri oluşturulmuş ve bunlar çocuklara iyice ezberletilmiştir.³⁰ Ghetto dışında çocukları kabul edecek gönüllü aile bulmada zorluklar yaşansa da Sendler arkadaşlarıyla birlikte bunun da üstesinden gelmiş, Yahudiler'in yaşamadığı bölgelerde aile bulamadığı zaman çocukları yetimhane ve Katolik manastırlarına teslim etmiştir. Sendler her bir çocuğun eski kimlik bilgisi ile yeni bilgisini kayıt ve takip etmiştir. Gelecekte bir gün gerçek ailelerine dönmeleri umuduyla kayıtları bir kavanozla komşusunun bahçesindeki elma ağacına gömmüştür.^{29-31,34,35}

Ne yazık ki Naziler Sendler'in bu yeraltı çalışmalarını öğrenmiş ve 20 Ekim 1943'de tutuklamışlardır. Pawiak Cezaevinde üç ay boyunca işkenceye maruz kalan Sendler tüm bunlara rağmen arkadaşlarıyla

Şekil 7. Irena Sendler'in hemşire kıyafetinde Getto'ya girdiği zamanlardan

Şekil 8. Irena Sendler "Beyaz Kartal Nişanı" ile. 10 Kasım 2003

yaptığı işbirliğine dair hiçbir bilgi vermemiştir.³² Bu süreçte ayakları, bacakları kırılmış ve bir daha koltuk değneği olmadan yürüyememiştir. Örgüt arkadaşları Alman muhafızlara rüşvet vererek onu hapisten kaçırmışlar ve idam edilen mahkûmlar arasında Sendler'in ismi de yer alsa da idam edilmemiştir. Ancak savaşın geri kalan zamanını saklanarak geçirmek zorunda kalmıştır. Yine çocuklara yardım etmeyi sürdürmüştür.^{30,37} Savaş bitikten sonra evlatlık verilen 2.500 çocuk ile ilgili kayıtların yer aldığı kavanozu bularak tüm Avrupa'da çocukların gerçek ailelerini aramış, ancak ailelerin çoğunun öldürüldüğünü öğrenmiştir.³⁰

Kansas'ta bir okulun öğrencileri 2000'de onun yaptıklarını öğrenip, bu hikâyeyi bir oyuna dönüştürmüşlerdir. Oyun "*Life in a Jar*" adı ile Kansas ulusal günü etkinliklerinde sahnelenmektedir.³⁹⁻³⁰ Bunların yanı sıra hayatı birçok yazara ilham kaynağı olmuş, Irena Sendler: Mother of the Children of the Holocaust, Anna Mieszkowska-2010; Irena Sendler: Bringing Life to Children of the Holocaust, Susan Brophy Down-2012; *Life in a Jar: The Irena Sendler Project*, Jack Mayer-2011 kitapları yayınlanmıştır.²⁹ Ölümünden bir yıl sonra 2009 yılında *The Courageous Heart of Irena Sendler* (Cesur Yürek Irena Sendler) filmi, 2011 yılında da *Irena Sendler: In The Name of Their Mothers* belgesel filmi gösterime girmiştir.²⁸⁻²⁹ Aynı zamanda Sendler İsrail'de kurulan savaş mağdurları müzesi Yad Vashem tarafından 1965 yılında *Uluslararası Dürüst* ödülüne layık görülen Irena Sendler, 1991 yılında İsrail onursal vatandaşlığı, 10 Kasım 2003 yılında da Polonya'daki en yüksek ödül olan Beyaz Kartal Nişanına (Şekil 8)²⁹ layık görülmüş^{28-30,32} ve aynı yıl Papa II. Jean Paul tarafından onure edilmiştir.²⁹⁻³⁰ Irena Sendler 2007'de de çocuklara mutluluk ve gülümseme sağlamak için çalışanlara verilen *Gülümseme Nişanını* almış, Polonya Senatosu tarafından *Ulusal Kahraman* olarak onurlandırılmış ve Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmiştir.²⁹⁻³⁰ Doksan yedi yaşındayken huzur evinde onur ödülünü almaya gidememiş ve mesajını bebekken kurtardığı Elizabet Fiwocscso aracılığıyla göndermiştir ve mesajında şunları söylemiştir: "*Yardımla kurtarılan her çocuk benim için zafer değil, dünyada var olmamın nedenidir,*"³⁰

Sendler bir kahraman olarak ilan edilmesine rağmen kendini kahraman olarak görmemiştir: "*Kahramanlık olağan üstü şeyler yapmaktır oysa ben olağan şeyler yaptım olağan üstü değildi. Daha fazla şeyler yapabilirdim bu konudaki pişmanlığım ölümüme kadar benimle devam edecektir,*" demiştir.³⁰

Soykırım çocuklarının annesi olarak anılan Irena Sendler 12 Mayıs 2008'de 98 yaşında ölmüştür.^{29-30,32}

Annette Schücking (1920-?)

Hukukçu, yazar, siyasetçi ve yerel tarihçi Alman bir babanın kızı olarak 1 Mart 1920 yılında Dortmund'da doğmuştur.² Schücking (Şekil 9)³⁸ kadınların yükseköğretime girmesini kısıtlayan zorlayıcı şartlara rağmen 1941 Temmuzunda hukuk diploması almayı başarmıştır. O tarihlerde Hitler kadınların hâkimlik, savcılık ve avukatlık yapmasını yasakladığı için, bu başarıya rağmen avukatlık yapması mümkün olmamıştır. Mesleğini yapamayan Schücking o dönemde Alman sinema salonlarında

Şekil 9. Annette Schücking

gösterilen daha çok reklam niteliğindeki, *kadına özgü görevleri yerine getiren, Hitleri karşılayan, yaralı askerlere bakan, ilaç dozlarını ölçen, genç askerlere içecek ve yiyecek servisi yapan hemşireleri* tanıtan belgesel filmlerden etkilenerek 1941'de Alman Kızıl Haçına katılmaya karar vermiş ve birkaç aylık eğitimin ardından 1941'den 1943'e kadar Ukrayna'da Doğu Cephesi'nde Alman Kızıl Haç gönüllüsü olarak görev almıştır.^{2,39}

Schücking savaşın gerçek yüzünü ilk görev yerine giderken yolculuk yaptığı trende görmüştür.³ Yahudilere yapılan tüm insanlık dışı muamele ve cinayetlere tanıklık etmek, bu suçları işleyen askerlere hizmet etmek Schücking için akıl almaz bir durumdur.³⁹ Avukatlık eğitiminin verdiği bilgi ve beceriyle savaşa ve tanıklık ettiği olaylara ilişkin bütün ayrıntıları toparlayarak ailesine yazdığı mektuplarda bunları paylaşmıştır.^{2,39} Kamplardaki Yahudilere ait özel eşyaların satıldığı pazarları gördüğünde çok

üzülmüş ve bu konuda annesine bir mektup yazarak, hemen hiçbir koşulda Sosyal Yardım Vakfı'ndan herhangi bir giysi almamaları gerektiğini bildirmiş ve bu giysilerin sahiplerinin nasıl katledildiğine ilişkin tüm bilgileri paylaşmıştır.^{2,39} Ancak tanık olduğu olaylar karşısında hiçbir şey yapamamanın çaresizliğini yaşayıp her gün ağlamamış ve en kısa sürede evine dönebilmeyi hayal etmiştir.³⁹ 5 Kasım 1941'de ailesine yazdığı mektupta şöyle demiştir: *"Babam doğru söylüyor, hiçbir ahlaki engellemeleri olmayan insanlar bir garip kokuyor. Bu insanları seçebiliyorsunuz ve birçoğu gerçekten kan gibi kokuyor. Ah, dünya kocaman bir mezbaha."*^{2,39}

Schücking'nın hizmeti 1943'de sona ermiş ve savaşın bitiminde avukatlık mesleğine dönebilmiştir. Bin dokuz yüz kırk sekizde altı meslektaşı ile birlikte Dortmund Kadın Hukukçular Derneği'ni kurmuştur. Savaştan sonra Duisburg Ceza Mahkemesi'nde ilk kadın yargıçlardan biri olarak çalışmıştır. 1948'de gazeteci Helmut Homeyer evlenmiş ve iki çocuğu olmuştur. Düsseldorf Hukuk Mahkemesi'nde 1954-1957 arasında çalışmış ve daha sonra da Detmold Hukuk Mahkemesi'nde yargıç olarak görev yapmıştır.

Kendisini feminist olarak nitelediği için aile içi şiddeti engellemek amacıyla yapılan yasal reformlar konusunda çalışmalar sürdürmüştür. Emekli olduktan sonra da, kadına yönelik ve aile içi şiddete karşı çalışmaları sonucunda Almanya'daki ilk kadın sığınma evlerinden olan Warendorf Kadın Sığınma Evinin açılması için mücadele etmiştir.²

Schücking savaş mahkemeleri için hukukçu kimliği ve bir belge niteliğindeki mektupları nedeniyle potansiyel olarak değerli bir tanık olarak kabul edilmiştir. Savaştan sonra onun çalıştığı bölge ve askerler hakkında dava açılmamıştır.² Schücking daha çok verdiği röportajlarda bu yıllardan söz ederek kamuoyunu bilgilendirmiştir.³⁹

Elfriede Wnuk (?-?)

Alman Kızılhaç Birliği Hemşireleri çoğunlukla cephe önlerinde hizmet veren saha hastanelerinde, savaşın en yoğun olduğu yerlerde görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu hemşirelerden birisi de Elfriede Wnuk'tur. Elfriede Wnuk, test pilotu Hanna Reitsch'den sonra Demir Haç Madalyası'nı alan, ikinci kadın ve ilk hemşiredir.⁴⁰ Wnuk 19 Eylül 1942'de Alman Kızılhaç tarafından verilen Demir Haç ödülüne, düşman işgali altındayken yaralan ve hasta olanlara bakarken gösterdiği cesaretinden dolayı layık görülmüştür. Hastanesi, bir müttefik bombalama saldırı sırasında vurulduğunda ciddi bir şekilde yaralanmıştır. Dizine isabet eden şarapnel parçası nedeniyle bacağı ampute edilmiştir. Demir Haçın yanı sıra Wnuk, Gümüş 1941-1942 Doğu Cephesi Kış Harekâtı Madalyası ve üç-dört olayda aldığı yaralar nedeniyle Gümüş Yara Rozeti (Şekil 10)⁴¹ de bulunmaktadır.⁴²

Şekil 10. Elfriede Wnuk ve aldığı madalyalar

SONUÇ

Tüm dünyaya acı yaşatan bu vahşet süreci örneği üzerinden savaş zamanı hemşirelik nasıl olmalıdır. Her şeye rağmen hemşireler mesleki değerlerini koruyabilir mi, kötülüğün parçası olarak iyi kalınabilir mi gibi bazı konular tarihin izleri ile beraber tekrar tartışmaya açılmalıdır.

BİLGİ: Bu makale 18-21 Haziran 2014'de gerçekleştirilen I. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Bebiş H, Özdemir S. Savaş, Terör ve Hemşirelik. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi. 2013; 21(1): 57-68.
2. Lower W. Hitler's Furies: German Women in the Nazi Killing Fields. 1. baskı. Chatto&Windus. Boston; 2013.
3. Kılıç S. Türk Basını'nda Hitler Almanya'sı (1933-1945). 1. baskı. Diyanet Vakfı Matbaası. Ankara; 2010. p. 77-80.
4. İzci MC, Oğuz Y. Nazi Dönemi Tıp Uygulamaları. Türkiye Klinikleri J Med Ethics. 2008; 16 (2): 94-104
5. Benedict S, Shields L. Nurses and Midwives in Nazi Germany The "Euthanasia programs". 1. baskı. Routledge. New York; 2014.
6. Nyiszli M. Ausch witz Bir Doktorun Görgü Tanıklığı. 1. baskı. Yengin A, editor. Tıglat Matbacılık A. Ş. İstanbul; 2006.
7. United States Holocaust Memorial Muzeum. [Internet] *An idealized German family sheltered beneath the outstretched wings of the German eagle*. <http://www.ushmm.org/propaganda/archive/poster-idealized-family/>. Erişim Tarihi: 10.05.2014.
8. United States Holocaust Memorial Muzeum. [Internet] *German children read an anti-Jewish propaganda book titled DER GIFTPIILZ ("The Poisonous Mushroom")*. http://www.ushmm.org/wlc/en/media_ph.php?MediaId=819 . Erişim Tarihi: 09.05.2014.
9. War History Online The Place For Military History News and Views. [Internet] *10 WWII Posters of the German Red Cross*. <http://www.warhistoryonline.com/war-articles/10-wwii-posters-of-the-german-red-cross.html> Erişim Tarihi: 10.04.2014.
10. Best Certified Nursing Assistant Programs. [Internet] *10 Snapshots of Nursing in Nazi Germany*. <http://www.bestcertifiednursingassistant.org/10-snapshots-of-nursing-in-nazi-germany/>. Erişim Tarihi: 08.04.2014.
11. Benedict S, Caplan A, Page TL. Duty and 'Euthanasia': The Nurses of Meseritz-Obrawalde. Nursing Ethics. 2007; 14 (6): 787-79.
12. Benedict S, Georges JM. Nurses and the sterilization experiments of Auschwitz: a postmodernist perspective. Nursing Inquiry. 2006; 13(4): 277-288.
13. Benedict S, Georges JM. Nurses in the Nazi "Euthanasia" Program A Critical Feminist Analysis. Advances in Nursing Science. 2009; 32 (1): 63-74.
14. Foth T. Nurses, medical records and the killing of sick persons before, during and after the Nazi regime in Germany. Nursing Inquiry. 2013; 20 (2): 93-100.
15. McFarland-Icke BR. Nurses in Nazi Germany: Moral Choice in History. 1. baskı. Princeton University Press. ABD; 1999.
16. Berghe M, Dierckx de Casterle B, Gastmans C. Practices of responsibility and nurses during the euthanasia programs of Nazi Germany: A discussion paper. International Journal of Nursing Studies. 2007; 44: 845-854.
17. Foth T. Understanding 'caring' through biopolitics: the case of nurses under the Nazi regime. Nursing Philosophy. 2013; 14: 284-294.
18. Mestçi A. Hitler'in Şirret Kadınları! Çocukları Öldüren Hemşireler!. Habertürk Gazetesi. 2014 Mart 9.
19. Heberer P, Matthaus J. Atrocities on Trial: Historical Perspectives on the Politics of Prosecuting War Crimes. 1. baskı. University of Nebraska Press. ABD; 2008.
20. Baer ER, Goldenberg M. Experience and Expression women, the Nazis and the Holocaust. 1. baskı. Wayne State University Press; 2003.
21. Yad Vashem Photo Archive. Archival Signature: 1458/97. *Wiesbaden, Germany, Irmgard Huber, a German nurse accused of participating in the murder of 400 prisoners, October 1945*. Erişim Tarihi: 09.05. 2014
22. Torrey EF, Yolken RH. Psychiatric genocide: Nazi attemptstoeradicateschizophrenia. Schizophr Bull. 2010; 36 (1): 26-32.
23. Belzec: Stepping Stone to Genocide; Hitler's answer to the Jewish Question. (11 Ocak 2013). [Internet]. <http://www.jewishgen.org/yizkor/belzec1/belzec1.html>. Erişim Tarihi: 12.05.2014.
24. Burleigh M. Deathand Deliverance: "euthanasia" in Germany c. 1900-1945. 1. baskı. Cambridge University Press, New York; 1995.
25. "Pauline" per raccontare il rifiuto della diversità. [Internet] <http://antonella.beccaria.org/2008/09/25/pauline-per-raccontare-il-rifiuto-della-diversita/> Erişim Tarihi: 10.05.2014.
26. Summ E. Schäfers Tochter: Die Geschichte der Frontschwester Erika Summ. 1. baskı. Kleindienst, J, editor. Zeitgut Yayınevi; 2006.
27. News Stand. (02 Ekim 2012). [Internet] *Nurses played vital role in helping Nazi concentration camp survivors*. <http://britainsnurses.co.uk/news/news-stand/nurses-played-vital-role-in-helping-nazi-concentration-camp-survivors> Erişim tarihi: 15.05.2014
28. Irena Sendler. [Internet] http://tr.wikipedia.org/wiki/Irena_Sendler. Erişim Tarihi: 21.03.2014.
29. Life in A Jar: The Irena Sendler Project. [Internet] <http://www.irenasendler.org/project/irena-sendler/>. Erişim Tarihi: 20.03.2014.
30. Allison ST, Goethals GR. Heroes: What They Do and Why We Need Them. 1. baskı. Oxford University Press, New York; 2010.
31. Atwood KJ. Women Heroes of World War II: 26 Stories of Espionage, Sabotage, Resistance, and Rescue. 1. baskı. Chicago Review Press, Chicago; 2011.
32. Irena Sendler. [Internet] <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/irenasendler.html>. Erişim Tarihi: 19.03.2014.
33. Irena Sendler. [Internet] <http://www.raoulwallenberg.net/saviors/polish/irena-sendler-409/>. Erişim Tarihi: 20.03.2014.
34. Posts Tagged 'Irena Sendler'. Proust and the limits of ekphrasis. [Internet] <http://bookhaven.stanford.edu/tag/>

- irena-sendler/. Erişim Tarihi: 18.03.2014.
35. Woo E. Irena Sendler, 98; saved 2.500 children in the Holocaust. Los Angeles Times. 2008 Mayıs 13.
  36. Hevesi, D. Irena Sendler, Life line to Young Jews, Is Dead at 98. The New York Times. 2008 Mayıs 13.
  37. Mestçi A. Hitler'in Şirret Kadınları! Çocukları Öldüren Hemşireler!. Habertürk Gazetesi. 2014 Mart 9.
  38. Sisney LL. Help, I'm Dying Of Thirst A Daily Drink From The Well. 1. baskı. Xulon Press. ABD; 2010.
  39. Spiegel Online Internatioal Archive: *Behind the Front Lines of Atrocity*. (28 Ocak 2010). [Internet] <http://www.spiegel.de/fotostrecke/photo-gallery-behind-the-front-lines-of-atrocity-fotostrecke-51190.html>. Erişim Tarihi: 20.05.2014.
  40. Spiegel Online Internatioal: *'They Really Do Smell Like Blood': Among Hitler's Executioners on the Eastern Front*. (28 Ocak 2010). [Internet] <http://www.spiegel.de/international/europe/they-really-do-smell-like-blood-among-hitler-s-executioners-on-the-eastern-front-a-674375.html>. Erişim Tarihi: 20.05.2014.
  41. Garson P. New Images of Nazi Germany: A Photographic Collection. 1. baskı. McFarland Yayınevi. ABD; 2012
  42. German Orders and Collectibles 1919 onwards. (15 Kasım 2013). *Lot 6494 – DRK-Schwester Elfriede Wnuk*. [Internet] <http://www.the-saleroom.com/en-gb/auction-catalogues/hermann-historica-ohg/catalogue-id-2892272/lot-19672947> Erişim Tarihi: 18.03.2014.

BÜYÜCÜLÜKTEN ŞİFACILIĞA KADIN SAĞALTICILARIN ÖYKÜSÜ

Story of Women Healers from Sorcery to Healing

Mukadder Gün¹
Serap Şahinoğlu²

¹Dr. Haydarpaşa Hospital of Gülhane Military Medical Academy

² Prof. Dr. Ankara University Medical Faculty, Department of Medical History and Medical Ethics

ÖZET

İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar farklı kültürlerin insanları bilinmeyi merak ederek ve onun çekiciliğine kapılarak, gizemli olanı keşfetme arzusunun yanı sıra bilin(e)meyi bilmenin getireceği ayrıcalıkları da kazanmayı düşlediğini söyleyebiliriz. Doğaüstü olayların gizemin keşfetmeye geniş anlamıyla “büyü” adını vermekteyiz. Büyü, başkalarına zarar vermek amacıyla yapılabileceği gibi yarar sağlamak amacıyla da yapılmaktadır.

Büyü kavramı, geleneksel folklorda nesiller boyunca aktarılan birikimlerin sonucunda oluşturulan batıl/boş inançları içermektedir. Geleneksel büyü uygulamaları tarihsel süreçte, dinsel uygulamaların korumacılığında yararlı amaçlar uğruna rahatça uygulanmakla birlikte seyrek de olsa gözaltı yaşamış ve kontrol edilmiştir. Tarihsel süreçte tek tanrılı dinlerin kabulü ve Ortaçağ sonlarında yapılan “cadı” avcılığıyla kilisenin baskıcılığı artmış ve büyüün zararlı yönüne doğru zorunlu bir ilerleme olmuştur.

Bu çalışmada tarihsel gelişimi içerisinde büyücülük, modern cadı kavramlarının ortaya çıkışı, bu bağlamda gelişimsel süreçte ebelik, doğuma yardım, hasta bakımı ve hekimlik mesleğine katkıları irdelenecektir. Ancak çalışmada “büyücülüğün” tarihsel arka planını yansıtmak yerine kadın şifacıların tedavideki rolleri ve tedaviye katkılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Büyücü; Şifacı; Kadın.

ABSTRACT

We can say that, from the existence of mankind to the present day, people of different cultures dream the desire of exploring the mysterious as well as to win privilege of knowing the unknown by curiosity of mysterious and its charm. We give name “sorcery” in broad terms exploring the mysteries of the supernatural. Sorcery can be done in order to harm others just as for the benefits of them.

Concept of sorcery includes superstitious/useless beliefs that were created as a result of the experiences transmitted through the generations in traditional folklore. In historical process, traditional sorcery practices were applied easily for useful purposes in the protectionism of religious applications and were rarely under custody and controlled. Domineeringness of Church has been increased by acceptance of the monotheistic religions and witch hunt, and has been a mandatory progress towards the harmful aspects of sorcery.

In this study, sorcery in the historical development, the emergence of the modern witch concept and their contributions to midwifery, birth help, patient care and medicine in development process will be probed. But, aim of this study is determining role of women healers in the treatment and the contribution to the treatment instead of reflecting the historical background of sorcery.

Keywords: Magician; Healer; Woman.

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar farklı kültürlerin insanları bilinmeyi merak ederek ve onun çekiciliğine kapılarak, gizemli olanı keşfetme arzusunun yanı sıra bilin(e)meyeni bilmenin getireceği ayrıcalıkları da kazanmayı düşlediğini söyleyebiliriz. Doğaüstü olayların gizemin keşfetmeye geniş anlamıyla “büyü” adını vermekteyiz. Büyü, başkalarına zarar vermek amacıyla yapılabileceği gibi yarar sağlamak amacıyla da yapılmaktadır.

Büyü kavramı, geleneksel folklorda nesiller boyunca aktarılan birikimlerin sonucunda oluşturulan batıl/boş inançları içermektedir. Geleneksel büyü uygulamaları tarihsel süreçte, dinsel uygulamaların korumacılığında yararlı amaçlar uğruna rahatça uygulanmakla birlikte seyrekte olsa gözaltı yaşamış ve kontrol edilmiştir. Tarihsel süreçte tek tanrılı dinlerin kabulü ve Ortaçağ sonlarında yapılan “cadı” avcılığıyla kilisenin baskıcılığı artmış ve büyüün zararlı yönüne doğru zorunlu bir ilerleme olmuştur.

BÜYÜ VE “BÜYÜCÜ” KADINLAR

Bu çalışmada tarihsel gelişimi içerisinde büyücülük, modern cadı kavramlarının ortaya çıkışı, bu bağlamda gelişimsel süreçte ebelik, doğuma yardım, hasta bakımı ve hekimlik mesleğine katkıları irdelenecektir. Ancak çalışmada “büyücülüğün” tarihsel arka planını yansıtmak yerine kadın şifacıların tedavideki rolleri ve tedaviye katkılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar farklı kültürlerin insanların bilinmeyi merak ederek ve onun çekiciliğine kapılarak, gizemli olanı keşfetme arzusunun yanı sıra bilin(e)meyeni bilmenin getireceği ayrıcalıkları da kazanmayı düşlediğini söyleyebiliriz. Böylece kabıba, gül-haç, tarot, siyama, astroloji, spiritüalizm, kehânet, falcılık, ruh çağırma, vampirlik, büyücülük, numeroloji, cadılık vb. bâtil inanışlar oluşmuştur. Sıradan insanlarda bulunmayan gizli bir gücün sahibi olmak ve düşmanlarını silip süpürmek, özellikle cadılık, efsunculuk, üfürükçülük, sihirbazlık mesleklerini cezbedici kılmıştır. Varolan düzene müdahale ederek kargaşaya yol açan büyü, günümüzde Batı dünyasında neredeyse kurumsal bir hale gelmiştir.

Bu doğrultuda kadınların şifacılıkla uğraşları insanlığın var oluşundan bugüne dek sürmüştür. Hemen hemen dünyanın her yerinde yaşam ve ölümle ilgili gizemleri yalnızca kadınların bildiğine dair söylenceler olduğu ve bu söylencelerde sadece kadınların büyülü şifacılık sanatını uygulayabildikleri kesitsel bir zamanın varlığından da söz edilmektedir. Günümüz ABD’inde sağlık sisteminde görev alan kadınların oranı % 80’den fazladır ve birçok sağlık biriminin varlığını sürdürmesi kadın çalışanların sistemdeki işleviyle olanaklıdır. Bununla birlikte kadın sağlık çalışanlarının mesleki özerklikleri ve yetkileri çoğunlukla bir biçimde sınırlandırılmaktadır. Eğitimleriyle uyumlu olan becerilerini gerçekleştirmeleri yasal olarak engellenmekte ve böylece kadınlar, büyük sömürülen bir hizmetçi grubunu oluşturmaktadırlar. Oysa şifacı olarak çalışan kadınlar; Batı dünyasında büyük bir zaman diliminde yaratıcılıklarını kullanırken her türlü tehlikeye katlanarak yeteneklerini paylaşan aydın ve dirençli kişiler olarak rol almışlardır.

Tıpta genel anlamıyla kadının üstlendiği işlevleri; kadının eski çağlarda bakım ve tedavideki rolü, bilgelik, kadın ve bilimsel düşünce, kadınların ve şifacılık bilimlerinin profesyonelliği, XX. yüzyıl ve sonrasında kadınlar ve şifacılık sanatıyla ilgili bilimlerdeki ilerlemeler başlıkları altında açıklayabiliriz. İnsanlığın varoluşuyla birlikte dışı insan yani kadın; bilgelik ve gücün olağanüstü kaynağı olarak görülmüştür. Can verip can kurtarabilen, hasta bedenleri iyileştirebilen, başıboş dolaşan ruhlara şifa verebilen, sakatlayıp can alabilen, düş ve hayallere, bilinmeyene açılan bir pencere gibi hizmet eden kadın; doğurgan ve yavrusunu kendi bedeniyle besleyen gizli güçlerin sahibi ve güçlü bir yapıya sahiptir.^{1,2}

EVRİMSEL SÜREÇTE ŞIFACILIK

Geniş zamanlara yayılmış birçok kültürün temsilcisi olan buluntular, sihir ve büyü gibi güçlerin kadının tekelinde olduğunu kanıtlamaktadır. Tanrıçaları ve onun temsilcilerini destekleyen kanıtlar bulunmasına karşın ataerkilliği destekleyen buluntulara rastlanmamaktadır.^{1,3-5} Avrupa ve Asya’daki buluntular kadınların ölümsüzlüğünün, Ege uygarlığı buluntuları ise kadının yaşam, yeniden üreme ve bilgelik bağlarını destekleyen izleri taşımaktadır. Mezopotamya’da üremenin biyolojik özellikleri anlaşılmişti böylece üreme için kadın ve erkeğin yokluğunda canlının var edilemeyeceği bilinmekteydi. Şifacılık mirasının Sümerler’den kaldığı söylenebilir.^{1,3,5} Derin ve kalıcı nitelikteki şifacılık mirasında yer

alan bedeninin işleyişi ve hastalık kuramları ticaret yoluyla Fenikeliler, Mısırlılar ve Ege Uygarlıklarına¹ aktarılmıştır. Kadınların şifacılık görevinin kısıtlanmadığı dönemde iki tür şifa uygulayıcı bulunmaktadır.^{1,5,6} Gözle görülmeyen (sihirli) dünyayı bilen ve hastalığın o yönünü sağaltan AŞİPU ve sağlığın fiziksel gidişatını etkilediği düşünülen bitkisel ilaç ve diğer gereçleri bilen ASU. Böylece büyü; *kötü bir tıp uygulaması* ilk yardım ise *iyi tıp uygulamasıyla* eş tutuluyordu. Danimarka'daki buluntularda *Kadın Şamanların* izlerine rastlanmış olup yakın geçmişteki akademik yazında Kuzey Ülkeleri'nde eski çağlarda *bilici ve büyücü* kadınlara saygı gösterildiğine dair bilgiler vardır. Ege uygarlıklarında kadın şifacıların ihtişamlı ve bu dönemin zirvesinde oldukları düşünülmektedir.^{1,3} Bazı uzmanlara göre bu dönem tıbbını antik dünyanın en ileri tıbbi haline getiren etmen, ameliyat teknikleri ve sağaltım bilgilerindeki ilk gelişmelerin kadın şifacıların sorumluluklarında gerçekleşmiş olmasıdır. u dönemde Hygieia'nın saygınlığındaki azalma, batı tıbbının günümüze yansımalarıdır. Yunanistan'da birçok kadın şifacının farklı alanlardaki rolü bilinse de hiçbirinin adı tam olarak günümüze gelememiştir. Roma uygarlıklarına bakıldığında şifacı kadınların çoğunlukla saygınlık gördüklerini ve daha özgür olduklarını söyleyebiliriz. Celsus, Romalılar döneminde şifacı kadınların zamanlarının en yüksek seviyesinde olduklarından söz etmektedir.^{4,7,8} Şifacılığı öğrenen ve uygulayanlar soylu kadınlardı. Galen'in yaşadığı dönemde ise kadın şifacılar "doktorluk erkeklere çekici geldiğinden" profesyonel olarak geri çekilmişlerdir.

Hıristiyanlık öğretisinde İsa'nın çağdaşlarına göre kadınlara yakınlık ve saygınlık gösterdiğini görmekteyiz. Bu dönemin şifacı kadınlarının çalışmaları eski Hıristiyanlık öğretilerine dayanmaktaydı.^{1-3,7,9} En çok tanınan ve bilinen şifacılarından biri olan Fabiola kurumsal olarak Avrupa'da 394'te tarihteki türünün en iyi örneği sayılan ilk hastaneyi kurmuştur. Ondan hiçbir zaman "*hemşire*" olarak söz edilmeyecektir; baş şifacı ve doktor olarak çalışacaktır. Zamanla Hıristiyanlığın kendi içinden şifacılıkla uğraşan kadına tehditler oluşmuştur. Salerno Okulundaki "Trotula" ve onun çalışmalarının raporları niteliğindeki "magistra medicinae" özetleri etkisini uzun süre sürdüren kadın doğum bilgileri içermektedir. Frengi belirtilerini ilk tanımlayan Trotula'dır. Ona göre *kendi zamanının ve uzak geleceğin kadın şifacısını* yine kendisi temsil etmektedir.^{1,5}

Bilgelik, kadın ve bilimsel düşünce bölümü; ilk günah öğretisinin (kadının ilk günahı başlatmasının) rolünün etkisiyle başlatılabilir. Giderek dışının yaradılıştaki rolü (sevişmek, çocuk doğurmak gibi) lanetlenmiştir. Şifacılığın türü ne olursa olsun bu, kadın birikimiyle uygulanıyorsa kötü bir sonuçlanıyordu.^{1,3,9,10} Ortaçağda 1300'lü yılların sonu ve XVII. yüzyıl boyunca kadın şifacılar katı yaptırımlar uygulanmış ve bilge kadınlar katledilmiştir. Kadın şifacılar devlet ve kilisenin sürekli denetimi ve ağır yaptırımlarıyla çalışmak zorunda kalmışlardır. Ebelik yapan kadınlar vardır ama saygınlıkları yoktur. Bu dönemin en ünlü örneklerinden birisi "*Jacoba Felicie*"dir. Uygun nitelikte eğitim almadan hekimlik yaptığı için yargılanmıştır. Kınandıktan sonra sınırlı olarak çalışabilen Jacoba Yahudi olması nedeniyle ayrıca engellemelerle karşılaşmıştır. İnsanoğlunun hataları bir biçimde şifacı kadınlara yüklenmiş ve bu uğraşyla ilgilenen kadınlar sürekli baskılanmışlardır.^{1,11,12}

CADILIK

Genel tanımıyla **cadılık**; tarihi, antropolojik, dini kaynaklarda sihir ve büyü yetenekleri olarak tanımlanır.^{1,4,8,13} **Cadı** ise cadılık öğretilerini uygulayan kişi (kadın) olarak bilinmektedir. Batı dünyasında edebî eserlerin başlıca konusu haline getirilen büyü ve cadı imajı, fonksiyon itibarıyla şeytanın farklı görüntülerinden ibarettir. Geleneksel cadı öğretilerine göre, büyüyle uğraşarak insanlara zarar veren cadının gücü kendisinden kaynaklanmaz; şeytanın ve demonlarının yardımı olmadan cadı bir hiçtir. Avrupa'da uzun yıllar gündemi meşgul eden cadılık, dine ve Allah'a başkaldırıyı simgelemektedir. Nitekim Kitab-ı Mukaddes'te cadılığın kötülüğü ve cadıların cezalandırılması konuları birçok yerde açıklanmaktadır. Luther, Calvin ve Wesley gibi Batılı din adamları da cadıların ölümle cezalandırılmasını istemişlerdir. Batıda XI. yüzyıldan itibaren çoğu yakılarak cezalandırılan cadılar, yüzyıllar boyunca kilisenin gündeminden düşmemişlerdir.^{4,8,13,14}

Cadı avları ilk olarak XV. yüzyılda Fransa'nın güneyinde, Almanya'da, İsviçre ve İtalya'da görülmeye başlanmıştır.^{3,4,8} Avrupa köylülerinin en çok güçlendiği dönemde başlayan cadı avları, devletin ve soyluların giderek artan saldırgan tutumu karşısında köylülerin direncini büyük ölçüde kırmıştır. Cadı avlarının Ortaçağda başladığına dair bir kanı olabilir, fakat karanlık çağ olarak tabir edilen Ortaçağda

¹ Antik dönem Grek Uygarlığı yerine Ege Uygarlıklarını kullanmayı yeğledik.

toplu olarak infazlara rastlanılmamıştır. On beşinci yüzyıla gelindiğinde halk ayaklanmaları, salgınlar ve cadı avları bir kriz dönemini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde gelişimine inanılan cadı öğretileri zaman içinde büyücülüğün, doğaya, devlete ve Tanrı'ya karşı yapılan en büyük suç olduğuna karar verilmesine yol açmıştır. 1435- 1487 arasında cadı avı üzerine yaklaşık 28 inceleme yazılmıştır. Bin dört yüz seksen altıda yayınlanan **Malleus Maleficarum**'da (Cadıların Çekici), **Summis Desiderantes** (1458) adlı papalık bildirisi yer almakta ve kiliseye göre cadılığın büyük bir tehlike olarak görüldüğü belirtilmektedir.^{3,8}

İslam dininde büyücülük yapmanın günah olduğu, Bakara (101-102), Taha (69) ve Maide (90) surelerinin ayetlerinde bildirilmiş ve açıkça yasaklanmıştır. Ancak Hıristiyanlıkta olduğu gibi yakma ve yok etme gibi bir yaptırıma bağlanmamıştır. Oysa Hıristiyanlıkta 1320'de çıkartılan papalık bildirisiyle büyücülük ve cadılık, heretiklik olarak kabul edilmiş, bu gibi suçlamalarla şüpheli görülenler, Engizisyonda (Katolik Kilisesi'ne bağlı bir mahkeme sistemi) yargılanmışlardır.^{3,8} Kilise, insanları ancak cehennem ve şeytan korkusu ile kendisine bağlı tutabildiği için her inanç objesini şeytan ilan etmek için çok hevesliydi. Witchcraft eski doğa tanrılarına tapınmayı aslında bir anlamda çevreciliği amaçlayan bir ekoldür.^{4,7,14} Korku filmlerinde görülen şeytani cadılarla pek ilgisi olmamakla birlikte ekol hakkında son yüzyıla kadar yazına aktarılan herhangi bir bilgiye rastlayamıyoruz. Köylerdeki şifalı bitkilerden ilaçlar yapan kadınlar ve erkekler, Ortaçağ ebeleri, veterinerleri büyük çoğunlukla birer "Witch" "cadı" idiler.^{4,8}

Avrupa'da özellikle XVI. ve XVII. yüzyıl boyunca cadı avları yapılmış onlarla birlikte büyücüler de yargılanmış ve yakılmıştır.³ Almanya'da mahkeme tutanakları ve yazılı kaynaklara dayanarak bu dönemi araştıran akademisyen Haydar Akın'a göre, 1430-1780 arasında Avrupa'da cadılık suçlamasıyla 50 bin kişi katledilmiştir. Cadı avı sonucu öldürülen kurbanların yarıya yakını, bugünkü Almanya topraklarında yaşıyordu. 1400-1750 arasında Almanya'da 25 bin, Polonya'da 10 bin, Fransa ve İsviçre'de 4'er bin, Danimarka, İtalya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti/Slovakya'da biner, Britanya adalarında 1500, Macaristan'da 800, Belçika/ Lüksemburg'da 500, Norveç'te 350, Lichtenstein, İsveç ve İspanya'da 300'er, Hollanda'da 200, Finlandiya'da 115, Slovenya'da 100, Rusya'da 99, Estonya'da 65, İzlanda'da 22, Portekiz'de yedi, İrlanda'da ise iki kişi "cadı" oldukları ve "şeytanla işbirliği yaptıkları" gerekçesiyle öldürülmüştür.³

Cadı avı üzerine Bacon, Kepler, Galileo, Shakesperare gibi dâhiler döneminde de tartışılmaya devam edilmiş ve cadılık yine büyük bir suç olarak görülmeye devam edilmiştir. Cadı avlarının politik nedenlere dayanarak arttığı varsayımına ulaşılsa da bu insanların yok edilmesinde kilisenin de rolü büyüktür.^{3,8} Papalık bildirileri, kilisenin kadın düşmanı tavrı cadılık avını tetiklemiştir. Ancak sanıldığı gibi cadı avları Katolik kilisenin tekelinde değildir. Protestan inancının hüküm sürdüğü ülkelerde de cadı avlarının sayısı oldukça fazladır. Bu nedenle seküler mahkemelerin infazları Engizisyon Mahkemeleri'nin infaz sayısından daha fazla olmuştur. Cadı avı zamanla sınır tanımaksızın ilerlemiş, tuhaf bir şekilde Avrupa ülkeleri arasında birleştirici bir unsur haline gelmiş, Fransa'dan İsveç'e kadar uzanan bir alanda oldukça etkili olmuştur.^{3,4,7-9}

CADILAR NİYE ÖLDÜRÜLDÜ?

Cadı olduğu iddia edilenlere karşı en genel suçlamaların nedeni olarak gösterilen şifacı davranış biçimlerini, bedenlerini ve ruhlarını şeytana satmaları, büyü yaparak çocuk öldürmeleri ve onların kanlarını emmeleri, hayvanlara ve mahsullere zarar vermeleri, fırtınalar çıkarmaları olarak belirtilebilir.^{1,7,11,14} Bu suçlamalara karşı cadı olarak suçlanan kadınların savunmalarının da olmayışı oldukça ilginçtir. İşkence altında alınan ifadeler dışında yazılı beyanların olmayışı dönemin yargı sürecinin ne denli sert olduğunu göstermektedir. Cadı avları kadın bedeninin, emeğinin, cinselliğinin ve yeniden üretim yetilerinin devlet kontrolü altına alındığı bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir. Bu durum o kadar çarpıtılmıştır ki, toplum içerisinde hoş görülme-yen kadın davranışları bile zamanla cadılıkla özdeşleştirilmeye başlanmıştır.^{5,8,9,13} Kanıt bulunamasa dahi gerçekleştirilen infazlar dönemin cadı avlarının sadece büyücülükle ilgili olmadığını göstermektedir. Cadı avlarının arka planındaki belirleyici unsurlar olarak, topraklara el koyma isteği ve kolektif ilişkilerin yok olmasıyla beraber kırsal kapitalizm gelişimi gösterilebilir. Korku ve zulmün artması, zaman içinde durumu en yakın kişilerin birbirlerinden şüphelenmesi noktasına getirmiştir. İngiltere'de cadı olarak suçlanan kadınların, yardımlarla ayakta duran yaşlı kadınlar ya da yemek dilenen kadınlar olması ilginçtir. Bu kadınların aşırı yoksul olması, onların yiyecek için şeytanla işbirliği yapmış olmaları gibi tuhaf kanılara yol açmıştır. Kendilerine sadaka

vermeyenleri lanetlemeleri, mahsullere zarar vermeler vb. suçlamalarla bu kadınlar öldürülmüştür.^{1,3,12-14}

Cadı avlarının ilk ortaya çıktığı bölgelerin, heretiklerin zulme uğradığı bölgeler olarak ortaya çıkması ilginçtir. Heretikler de yine büyüyle uğraşan bir gruptur.^{3,8} Cadılığın emrine giren gerçek dine hakaret, oğlancılık, bebek katli, hayvanlara tapınma gibi suçlarla itham edilen heretikler de kazıklara geçirilerek ve yakılarak öldürülmüşlerdir. Heretikler ve cadılar arasındaki en önemli ayırım cadılığın kadınlara ait bir suç olarak görülmesidir. Bu durum özellikle 1550-1650 arasında geçerlidir. Cadının bir kadın olduğu, Tanrı'nın erkekleri böyle bir musibetten koruduğuna dair söylenti ve açıklamalar ilginçtir. Mallus Maleficarium yazarları kadınların asla tatmin edilemeyen şehvetleri yüzünden cadılığa daha yatkın olduğunu öne sürmüştü, Martin Luther gibi yazarlar ise kadınların ahlaki ve zihinsel zayıflıklarını bu sapkınlığın kaynağı olarak göstermişlerdir. Bu duruma göre kadınların cinsiyetleri nedeniyle baştan böyle bir davranış kalıbına yatkın olabileceği öne sürülmektedir.^{3,7-9}

CADILIK VE ÜREME SUÇLARI

Cadılık davalarında göze çarpan önemli bir unsur üreme suçlarının da vurgulanmasıdır. Cadılar insanların üreme gücünü elinden almak, kürtaj yapmak ve çocukları öldürerek soyları tüketmekle suçlanmıştır.^{2,3} Cadı olarak tabir edilen kadınlar arasında "ebe"lerin de olması buna bağlanmıştır. Cadılığa atfedilen önemli suçlardan birisi de cadıların erkekleri baştan çıkarmalarıdır. Öncelikli olarak şeytanın baştan çıkardığı kadın, diğer erkekleri de yoldan çıkarmaya çalışmaktadır. Malleus'da bu durum şöyle açıklanmıştır:

"Cadıların cinsel ilişkiye ve gebe kalmaya sirayet edebilmesinin yedi yolu vardır: Birincisi erkeklerin zihnini aşırı tutkuya yöneltmek, ikincisi onların üreme güçlerini ellerinden almak, üçüncüsü bu işi gerçekleştiren uzvu ortadan kaldırmak, dördüncüsü erkekleri hayvanlara çevirmek, beşincisi kadınların üreme güçlerini ellerinden almak, altıncısı kürtaj yapmak ve yedincisi şeytana çocuk kurban etmek..."

Avrupa'daki cadı avlarının benzeri Amerika'da da görülmektedir. Bu bölgeye gelen İspanyollar burada yaşayan ve çok tanrılı eski dine inanan kadınları (Andlı kadınları) şeytanla anlaşma, havada uçma, balmumundan putlar yapma gibi cadılığa ait eylemlerle suçlanmışlardır. Amerika'da da suçlananlar Avrupa'dakine benzer şekilde katledilmişlerdir. Salem Cadı Mahkemeleri'nde yargılanan ve infazına karar verilen kişiler arasında dokuz adet erkeğin de yer alması dikkat çekicidir.^{3,5,8}

Şifacılık bilimlerindeki gelişme ve profesyonelleşme bütünüyle sağlık alanındaki gereksinime bağlı olarak gerçekleşmiştir. Şifacılık tamamen cinsiyete dayalı olarak gelişmiştir.^{1,8,15} Ebelik, hemşirelik ve sağaltıcı bakımın gelişimi böyle olmuştur. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra dişil şifacılık meslekleri başlıca üç özellik taşımaktadır. Bunlardan ilki sayıca büyük olan kadın doktorların eğitimi, hemşireliğin bir meslek olarak yerleşimi ve bütüncü şifacılık öğretisi olarak kiliselerin kurulmasıdır. Bu çalışmada sağlık mesleklerinin profesyonelleşmesi sürecine ayrıntılı olarak değinilmemiştir.

SONUÇ

Günümüz kadın sağlık profesyonellerinin durumlarıyla birlikte ele aldığımızda; şifacı kadınların erkeklerin mesleklerindeki hatalarının olumsuzluklarıyla bütünleştirildikleri görülmektedir. Şifacılık tarihinde kadınların biricik güçlerinin önemsenmediğini; başarılarının göz ardı edildiğini; kadınların alandaki buluş ve yeniliklerinin erkekler tarafından çalındığını; erkeklerin sağaltımdaki başarısızlarından sorumlu tutulduğunu ve adeta "günah keçisi" ilan edildiğini; kadınların profesyonel anlamda erkeklerin yetkisi altına sokulmak istendiğini ve kadın mesleklerini engelleyici yasal düzenlemelerin yapıldığını; sağlığı koruma mesleklerinde kadınların kötüye kullanıldığını söyleyebiliriz. Yıllarca yaşanan olumsuzluklardan hareketle, iyileştirme rolü üstlenen kadın şifacılara yönelik engelleyici tutumlara son verilmelidir. Ayrıca kadınların çalışma yaşamında potansiyellerini ortaya çıkaracak biçimde düzenlemelerin yapılmasıyla sağlık alanında cinsiyet ayrımcılığının son bulacağı ve uyumsuzluk yerine bütünleşme ve tümlenmeyle sağaltımın güçleneceği beklenmektedir.

BİLGİ: Bu çalışma 22–25 Mayıs 2013'de Gaziantep'te düzenlenen VIII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günlerinde poster bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Arcterberg J. Kadın Şifacılar. Çev. Bilgi Altnok. İstanbul, Everest Yayınları. 2009;9:55-62.
2. Akın H. Ortaçağ sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı. Ankara, Phenix Yayınevi. 2010; 67-84.
3. Akın H. Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı. Ankara, Phenix Yayınevi. 2011;24-59,71-151,233-270.
4. Crow, W.B. Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi, Çev. Fulya Yavuz, Dharma Yayınları. 2002.
5. Öztürk Türkmen H. "Tarihsel Olarak Şiacılık ve Tıbbın Değerleri ", Lokman Hekim Journal. 2011;1(2):21,25.
6. Şahinbaş Erginöz G. Hititlerde Anatomi ve Tıp. İstanbul, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayını, 1999.
7. Ehrenreich, B., English, D. Hitches, Midwives, Nurses. A History Of Women Healers. 1992.
8. Martin, L. Cadılığın Tarihi: Ortaçağ'da Bilge Kadının Katli, Çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayınları. 2009;(29-32):42.
9. Berktaş F. Kadınların tarihinden tüyler ürpertici bir yaprak. Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler (Ed. B. Ehrenreich, D. English, Çev.E. Uğur), 1. Baskı. İstanbul, Kavram Yayınları. 1992;73-78.
10. Duer, HP. Mahremiyet. Uygarlaşma Tarihi Miti II. Çev. Mustafa Tüzel. Ankara, Dost Kitabevi. 2004;24-58.
11. Güngören, A. Cadıların Günbatımı. Ayraç Yayınları. Ankara, 2008;5-8,56-61.
12. Harris M. İnekler, Domuzlar, Savaşlar ve Cadılar, Çev. M. Fatih Gümüş, Ankara, İmge Kitabevi,1995.
13. Malinowski, B. Büyü, Bilim ve Din, (çev.: Saadet Özkal), İstanbul, Kabalcı Yayınevi. 2000;5-8.
14. Federici, S. "Caliban ve Cadı: Kadın, Beden ve İlksel Birikim". Çev. Öznur Karakaş. İstanbul, Otonom Yayınları. 2011;28-35.
15. Rivers W.H. R. (1924) Tıp, Büyü ve Din. Çev. İ. Enis Kök Saldı. İstanbul, Epsilon Yayıncılık;2004.

RADYOLOJİYE ADANMIŞ BİR ÖMÜR: DR. MEHMET ŞEVKİ BEY

A Life Dedicated to Radiology: Dr. Mehmet Şevki

Cihat Çınar Başekim¹

¹Prof. Dr Bayındır İçerenköy Hospital

ÖZET

Mehmet Şevki Bey tıbbiyede Hikmeti Tabiiye ve Hayatiye müderrisi ve röntgen mütehasısıdır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı döneminde birçok yaralı ve hastanın radyolojik tetkiklerini tek başına ve gerekli koruyucu önlemler olmaksızın yapmıştır. Sonuçta üç parmağı radyasyona bağlı dermatit ve nekroz nedeni ile ampute edilmiştir. Henüz 52 yaşında iken X ışınlarının etkisi ile geliştiği düşünülen kanser yüzünden hayatını kaybetmiştir. Mehmet Şevki Bey'in hayatı, daha önce yayınlanmamış bazı fotoğraflarla birlikte sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Şevki Bey; Radyasyon hasarı; Radyoloji tarihi.

ABSTRACT

Dr. Mehmet Şevki was a professor of physics at the Medical School and radiologist at the Haydarpaşa Hospital. He made thousands radiologic exams of wounded soldiers and patients especially during the First World War without any radiation-protective agents. Tree fingers of his left hand were amputated as a result of radiation-induced dermatitis and necrosis. He died of cancer due to damage of X-rays at the age of 52. In this article his life was presented with some photographs which didn't published elsewhere before.

Keywords: Mehmet Şevki Bey; Radiation injury; History of radiology.

Mehmet Şevki Bey'in doğum tarihi bazı kaynaklarda 1878 ve ölüm tarihi de 1930 olarak bildirilmekle beraber¹⁻³, bu tarihleri 1879-1931 olarak kabul eden kaynaklar da mevcuttur.⁴⁻⁷ Günümüzde Bulgaristan sınırları içinde kalan Hasköy (Haskovo) şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Yüzbaşı Mustafa Bey'dir.^{2,6}

İlkokulu İstanbul Askeri Rüştüyesi'nde, lise tahsilini de Kuleli Askeri Tıbbiye İdadisi'nde tamamlamıştır. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den Ocak 1900'de tabip yüzbaşı olarak mezun olmuştur.^{1,2,4,6} Gülhane Hastanesi'nde yaptığı stajın ardından 1902'de Erzincan'da Nizamiye Yetmiş Beşinci Alayın Dördüncü Tabur Hekimliğine tayin olmuştur. Bir süre bu görevde bulunduktan sonra müsabaka ile Tıbbiye Askeri İdadi Hikmet (Fizik) Muallimliğine getirilmiştir. Bir taraftan da Mercan Mülki İdadisi Hikmet Muallimliği görevini yürütmekteydi.^{2,6}

Bin dokuz yüz sekizde kolağası rütbesinde iken askeriyeden izinli sayılarak Haydarpaşa Tıbbiyesine Hikmeti Tabiiye ve Hayatiye (Fizik ve Tıbbi Fizik) Laboratuar Şefi olarak atanmıştır.^{2,4,6} (Şekil 1) Bu görevi sırasında bir süre Üsküdar İdadisi'nde ve zamanın öğretmen okulu olan Darülmualimini Âliye'de de fizik dersleri vermiştir.²

Mehmet Şevki Bey Balkan Harbi sırasında bir sene boyunca orduya alınmıştır. Tıbbiye’de Hikmet Muallimi İsmail Ali Bey’in 1916’da vefatından sonra Hikmet Kürsüsü Müderrisliği’ne (Profesör) atanmıştır.^{2,4,6} (Şekil 2)

Birinci Cihan Harbi sırasında yine askeri vazife ile kısa bir süre Eskişehir’de bulunmuştur. Daha sonra Tıp Fakültesi Röntgen Mütihazası Müderris Muavini Şaban Bey’in Erzurum’a tayin olması üzerine boş kalan mütihazası kadrosuna atanmış ve savaş süresince Haydarpaşa Askeri Hastanesi’nde tek başına askerlerin radyolojik tetkiklerini yapmıştır.^{2,4,6,7}

Mehmet Şevki Bey bu görevi sırasında röntgen teşhis ve tedavi kısımlarını idare etmiş, birçok hastanın tetkiklerini yaparken çok sayıda röntgen mütihazasının yetişmesini de sağlamıştır. Bir taraftan da fakültede Hikmet Muallimliği görevi ile dersler vermiştir.^{2,6} (Şekil 3)

Mehmet Şevki Bey, günümüzde “Türk Radyoloji Derneği” olarak faaliyet gösteren ve 1924’de İstanbul’da “Türk Elektrofizyoloji Cemiyeti” adı altında kurulan derneğin kurucu üyelerindedir. “Radyoloji’nin tıbbi tatbikatına ait ilerleme ve tekâmülü takip ve yurdumuzdaki inkişafına ve radyoloji mütihazaları arasındaki şahsi, mesleki ve ilmi tesanüdün ve bağlılıkların kuvvetlenmesine müşterek ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaya hizmet ve yardım” amacı ile kurulan cemiyetin adı 07 Ocak 1971’de yapılan genel kurulda “Türk Radyoloji Derneği” olarak değiştirilmiştir. Zamanında Dr. Mehmet Şevki Bey ve arkadaşları tarafından tanımlanan kuruluş amaçları günümüzde de Türk Radyoloji Derneği’nin genel amaçlarını oluşturmaktadır.^{4,8}

Radyolojinin öncü dönemleri olarak kabul edilen dönemlerde, son derece kısıtlı imkânlarla İstanbul Tıbbiyesi’nde Fizik ve Röntgen Muallimliği görevini yürütmüş olan Mehmet Şevki Bey bu dönemde Feyzi (Işıkman), Kazım Nuri (İçgören), Selahattin Mehmet (Erk), Şükrü Derviş (Aykın) Bey gibi isimlerin yetişmesini sağlamıştır.^{1,9}. Bir taraftan da yazdığı ve tercümesini yaptığı kitapları ile fizik ve röntgen alanlarında hizmetlerini sürdürmüştür. Yazdığı kitaplar şunlardır.^{2,6,9}

- **Yeni Hikmeti Tabiiye.** İdadi (lise) öğrencileri için yazılmış olup, resimli, iki cilttir. Birinci baskı: Şems Matbaası, İstanbul, 1328/1912, 402 s. (c.1) + 504 s.(c.2). İkinci baskı: Evkafı İslâmiye Matbaası İstanbul 1337/1921, 414 s.(c.1) + 512 s.(c.2).
- **Hikmeti Tabiiye ve Hayatiye dersleri.** Tıp Fakültesi öğrencileri için Dr. İsmail Ali Bey ile beraber yazmıştır. 472 s., resimli. Kader Matbaası İstanbul 1327/1911

Şekil 1. 1923 yılı mezunu tıbbiyelilerin tıbbiye binası önünde çektiikleri toplu mezuniyet fotoğrafları. İkinci sırada sol baştan dördüncü kişi Dr. Mehmet Şevki Bey’dir. (Sn. Lale Sehriyari’nin izni ile).

Şekil 2. Hikmet Kürsüsü Müderrisi Dr. Mehmet Şevki Bey (C. Çınar Başekim’in arşivinden).

- **İltihabı Ukadatı Lenfaiyye Dereniye ve Tedaviyi Şuai.** Matbaai Askeriye, İstanbul 1335/1919), 32 s., 4 levha.
- **Tıbbi ve Hayati Fizik** (Çeviri Kitabı). Yazarı Cluzet. Müderris Muavini Dr. Kazım Nuri Bey (İçgören) ile beraber çevirisini yapmışlardır. Devlet Matbaası, İstanbul 1928, resimli, 349 s.

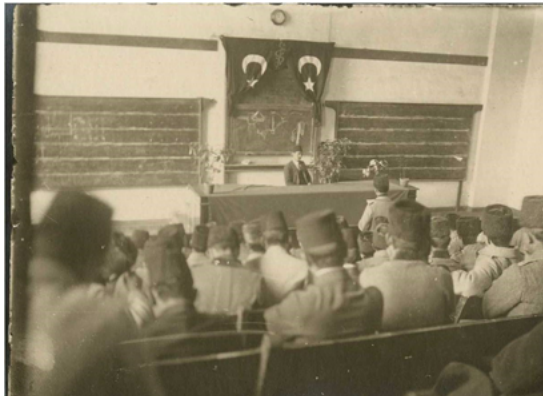
Ayrıca röntgen ve fizik konularında çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleleri mevcuttur.^{2,6}

Mehmet Şevki Bey özellikle savaş yıllarında binlerce yaralı ve hastanın radyolojik tetkiklerini, mesai mefhumu gözetmeksizin ve koruyucu önlemler olmaksızın tek başına yapmıştır.^{2,6,7} Bu dönemler ülkemizde henüz X ışınlarının zararlı etkilerinin tam olarak anlaşılmadığı ve koruyucu önlemlerin yeterince gelişmediği dönemlerdir. Bu etkiler Mehmet Şevki Bey’de de kendisini göstermiş, ellerinde radyodermatit ve buna bağlı nekroz gelişmiştir. Sol elinin üç parmağını bu nedenle kaybetmiştir (Şekil 4). Ancak bu haliyle de işlerini yapmaya devam etmiştir.^{2,6,7}

Çevresinde görevine çok düşkün birisi olarak tanınan Mehmet Şevki Bey’in bitmek tükenmek bilmeyen bir çalışma aşkı vardı. Özellikle yeni bir şey öğrendiğinde çok mutlu olur ve bunu talebelerine de aktarmak isterdi. Ancak narin bir yapıya sahipti. X ışınlarının etkisi ile vücudu daha da yıpranmış ve yorgun düşmüştü.^{2,6,10} Bu hali “Hikmet-i Tabiiye, fizik, aynı zamanda röntgen muallimi olan Binbaşı M. Şevki Bey, narin, yorgun edalı, esmer yüzlü, temiz kalpli, iyi niyetli bir zattı...” şeklinde tanımlanmaktaydı. Rahatsızlığı ileri dönemlerde bazen derslerini de etkilemiştir. “Hastalığı yüzünden çok defa derslere müzakereci tabiplerden K. Yzb. Kâzım Nuri (İçgören) Bey vekâlet eder, laboratuvarında, bazen da ikinci dâhiliye kliniğinin yanında bulunan iki odalı röntgen dairesinde kısık sesi ile bir şeyler anlatmaya çalışırdı...” şeklinde anlatımlara neden olmaktadır.¹⁰ Dr. Aziz Kamil (Perkün) devrin tıbbiye hocaları hakkında yazdığı manzumesinde onun bu halinden “...Röntgeni öğrendik ilk önce perişan Şevki’den...” şeklinde bahsetmiştir.¹⁰

Mehmet Şevki Bey bu hali ile de görevine devam etmiştir. Ancak bir taraftan da X ışınlarının zaten zayıflamış olan bünyesinde oluşturduğu etkiler devam etmiştir ve henüz 52 yaşında iken X ışınlarının etkisi ile geliştiği düşünülen kanser sonucu hayatını kaybetmiştir.^{2,3,7}

BİLGİ: Bu çalışma 11-16 Kasım 2014’de Antalya’da yapılmış olan 35. Ulusal Radyoloji Kongresi’nde sunulmuştur.

Şekil 3. Mehmet Şevki Bey tıbbiyede ders verirken. Tahtanın sol üst tarafındaki çizim, o dönemlerde X ışını tüpü olarak kullanılan bir Crookes tüpünün çizimidir (C. Çınar Başekim’in arşivinden)

Şekil 4. Mehmet Şevki Bey’in sol elinde iki parmağı ampute edilmiş olup diğer bir parmağında da yine radyasyon dermatitine bağlı renk değişikliği seçilmektedir. Daha sonra bu parmağı da ampute edilecektir (C. Çınar Başekim’in arşivinden).

KAYNAKLAR

1. Rıza Tahsin. Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye) Cilt 1-2. Ed. A. Kazancıgil. Özel Yayınlar 1991
2. Erden F. Türk Hekimleri Biyografisi. İstanbul 1948
3. Ulman YI, Livadas G, Yıldırım N. The pioneering steps of radiology in Turkey (1896-1923). European Journal of Radiology 2005;55:306-310
4. Erdemir AD, Başağaoğlu İ. Radyolojide tarihi gelişmeler ve tıp etiği sorunları (olgu örnekleriyle). Nobel tıp kitabevleri. İstanbul 2011)
5. Sarı N, Akgün B, Kurt. ÜE. Kuruluşundan 1933 Reformuna Fotoğraflarla Darülfünun Tıp Fakültesi. İstanbul Üniversitesi 2011
6. Yüz Tıp Büyüğü Takvimi. Müderris Dr. Mehmet Şevki Bey
7. Gürkan M. İlk Röntgen şehitlerimiz. Atatürk dönemi sağlık tarihi kongresi (1920-1938). Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 2009
8. Pınar T, Dicle O. Yüz Yıllık Yolculuk. Başlangıcından Günümüze Türk Radyolojisi. 5G Matbaacılık İstanbul 1995
9. Kazancıgil A. XIX ve XX. Yüzyıllarda Türkiye’de Fizik ve Tıbbi Fizik Tarihi ile İlgili Yayınların Notlu Kaynakçası. Osmanlı Bilim Araştırmaları. 2005;VI(2):317-358
10. Özbay K. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri. Cilt I-II. İstanbul Matbaası 1976

INSTRUCTIONS TO AUTHORS

GENERAL GUIDELINES

Mersin University School of Medicine Lokman Hekim Journal of History of Medicine and Folk Medicine invites the submission of scientific original article, review and monograph on history of medicine and folk medical practice, letter to editor with reference, editorial comment and discussion, besides folkloric method and product publicity.

Our journal accepts only online submissions; postal applications are not evaluated by a manner of means.

Submissions are required to be inedited and unent to another journal in order to be published. In the event that the papers contain (hard or soft copy) pre-published quotation, table, figure, illustration, etc.; the author is supposed to obtain written permission from individuals or enterprises possessing the copyright and it should be notified in the paper. Previously presented or published abstracts of studies are admissible on condition that it is indicated in the paper.

After the scientific assessment, the authors' names order in the submission is predicated on. Any modifications after this process are only possible contingent upon written statement and permission of all contributory authors.

If the manuscripts meet the journal's style, they are evaluated by the editor and two 'members of advisory board', revised by the authors if required, and they are published with the approval of Editorial Board.

IMPORTANT: AUTHORS SHOULD SUGGEST AT LEAST ONE INTERNATIONAL REVIEWER FOR THE PAPER

SCIENTIFIC AND ETHIC PRINCIPLES

All mentioned authors should have made substantial contribution to the paper. All contributory authors, regarding all kind of consequences, are responsible of the submissions' scientific and ethical compliance. Institutions - organizations providing financial support and all sorts of commercial ties should be informed in the application letter sent to editor. In experimental studies and local studies which harvested the personal information, "Ethics Committee Approval" should be obtained. Its presence should be indicated in the paper and the instrument of approval (to be sent in case editor's request) should be maintained.

COPYRIGHT

It is desired in terms of scientific and ethical principles that the papers published in Mersin University School of Medicine Lokman Hekim Journal should be quoted when they are used in another publishing medium.

LANGUAGE AND STYLE

The languages of the journal are Turkish and English. Turkish Dictionary of Turkish Language Society and relevant medical glossary should be grounded on for Turkish papers. Spelling mistakes and grammar errors are corrected without making any change in content by Editorial Board.

The journal accepts only online submissions.

The manuscripts should be submitted online at the address: <http://lokmanhekim.mersin.edu.tr>

Papers are supposed to be edited in **Microsoft Word XP** or upper versions by PC compatible computers.

Being each of the following sections on a separate page: 1) Title Page, 2) Abstract, 3) Abstract in English (Turkish Abstract of papers in English - only for Turkish authors) and keywords 4) Main Body of the Text, 5) References, 6) Tables and/or Figures 7) Footnotes.

Number pages consecutively beginning with the Title Page.

1. TITLE PAGE

Title page should contain the following: **1)** title **2)** a short running of title (not required if it's shorter than five words) **3)** title in English (only for article in Turkish), **4)** full names, titles, and institutions or societies of all authors, **5)** full name, fixed and mobile telephone numbers, e-mail address of the author responsible for correspondence, **6)** full names and province of the supportive institutions and organizations, **7)** type of the study (original article, review etc.), **8)** if the paper is presented in a congress previously, the title, date and place of the congress, **9)** Conflict of interest.

Example for authors name:

Ali Çetin¹, Ayşe Kaya²

¹ Assoc. Prof. Dr. Mersin University School of Medicine, Dept. of History of Medicine and Folk Medicine.

² Prof. Dr. Mersin University Faculty of Education, Dept. of Turkish Language and Litterary

2-3. ABSTRACT AND KEY WORDS

The abstract should not exceed 200 words.

Abstracts are compulsory for the Letters to Editor. At least two key words in both English and Turkish (only for article in Turkish) should be given. English key words should be in conformity with "Medical Subject Headings (MESH)" (vide: www.nlm.nih.gov/mesh/MBrowser.html). Turkish key words should be verbatim translation of the MESH terms (only for article in Turkish).

4. MAIN BODY OF THE TEXT

4.1. Original Article

It is suggested that the text should not exceed 4000 words, and there should be no more than 30 references.

The text might be divided into thematic subsections according to the main content. Considering the order in the text; references, graphics, diagrams, pictures, tables and figures should be enumerated sequentially. Abbreviations within the text should be avoided as far as possible.

Abbreviations should be defined in parenthesis where the word to be abbreviated is first used in the text and followed throughout the whole text. There should be no abbreviation sentence initially.

4.2. Review

It is suggested that review should not exceed 3000 words, and there should be no more than 20 references. In this type of studies sectioning is up to authors.

4.3. Monograph

Biographies, classic scientific/medical book introduction, corporation publicity, history of disease, medical themed art works and medical objects presentation constitute the monographic studies.

It is suggested that monograph should not exceed 2500 words, and there should be no more than 10 references.

In this type of studies sectioning is up to authors, too.

4.4. Letters to Editor

Letters are accepted to be no longer than 750 words, and not to exceed 5 references

4.5. Folkloric Method and Product Publicity

It is suggested that they should not exceed 1500 words, and there should be no more that 10 references.

5. REFERENCES

References should be enumerated consecutively, in the order in which they are cited in the text and they should be identified as 'superscript' sentence finally right after the punctuation mark. (ex: xxx¹). Nonconsecutive reference numbers should be punctuated by comma; consecutive ones should be punctuated by, not comma, but hyphen. (ex: xxx^{2,4}; xxx¹⁻³ or xxx^{2,4,6-9}).

List of references should be consistent with the standards of International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) (http://www.nlm.nih.gov/bsd/uniform_requirements.html).

Firstly, authors' full surname and then only initials of the names should be written. Following authors' name, international abbreviation or acronym of the publishing journal should be added; after that, year of publication, volume and issue number, lastly, page numbers should be given. References in press should be indicated in parenthesis after the name of the journal as 'in press'.

5.1 Articles

5.1.1. Up to three authors

In articles with up o three authors all authors' names should be given:

Halpern SD, Ubel PA, Caplan AL. Solid-organ transplantation in HIV-infected patients. N Engl J Med 2002;347(2):284- 7.

5.1.2. Four or more authors

If a source has four or more authors, include the first author's last name followed by et al.

Rose ME, et al. Regulation of interstitial excitatory amino acid concentrations after cortical contusion injury. Brain Res. 2002; 935(1-2):40-6.

5.2. Corporate as Author

Diabetes Prevention Program Research Group. Hypertension, insulin, and proinsulin in participants with impaired glucose tolerance. Hypertension 2002;40(5):679-86.

5.3. Individuals and Corporate as Authors

Vallancien G, Emberton M, Harving N, van Moorselaar RJ; Alf-One Study Group. Sexual dysfunction in 1,274 European men suffering from lower urinary tract symptoms. J Urol 2003;169(6):2257-61.

5.4. Supplement

If the article is within a supplement; it should be indicated just after the volume number of the journal.

Geraud G, Spierings EL, Keywood C. Tolerability and safety of frovatriptan with short- and long-term use for treatment of migraine and in comparison with sumatriptan. Headache 2002;42 Suppl 2:S93-9.

5.5. Book

5.5.1. Complete book

Breedlove GK, Schorfheide AM. Adolescent pregnancy. 2nd ed. Wiczorek RR, editor. White Plains (NY): March of Dimes Education Services; 2001.

5.5.2. Book chapter

Meltzer PS, Kallioniemi A, Trent JM. Chromosome alterations in human solid tumors. In: Vogelstein B, Kinzler KW, editors. The genetic basis of human cancer. New York: McGraw-Hill; 2002. p. 93-113.

5.6. Congress proceedings

Harnden P, Joffe JK, Jones WG, editors. Germ cell tumours V. Proceedings of the 5th Germ Cell Tumour Conference; 2001 Sep 13-15; Leeds, UK. New York: Springer; 2002.

5.7. Newspaper report

Tynan T. Medical improvements lower homicide rate: study sees drop in assault rate. The Washington Post. 2002 Aug 12;Sect. A:2 (col. 4).

5.8. E-journals

Aboud S. Quality improvement initiative in nursing homes: the ANA acts in an advisory role. Am J Nurs [Internet]. 2002 Jun [cited 2002 Aug 12];102(6):[about 1 p.]. Available from: <http://www.nursingworld.org/AJN/2002/june/Wawatch.htmArticle>

5.9. Web Page

Cancer-Pain.org [Internet]. New York: Association of Cancer Online Resources, Inc.; c2000-01 [updated 2002 May 16; cited 2002 Jul 9]. Available from: <http://www.cancer-pain.org/>

5.10. Official Gazette (Only for article in Turkish)

TC Resmi Gazete (1978) Şeker Tayini. 29 Temmuz 1978. Sayı: 16361. Başbakanlık Basımevi. Ankara.

6. TABLES AND FIGURES

All tables and figures should be labeled with a concise title and number in parenthesis and italic form at the end of the mentioned sentence:

Ex: (*Figure 1*)

Explanations should be added in the footnotes. Ensure that all images are in *jpg*, *tiff* or *gif* format with at least 300 dpi. Used abbreviations should be explained just below the tables and figures.

7. FOOTNOTES

Footnotes should be edited within a page and double-spaced. Enlargement size and technique should be given for microscopic images.

8. ACKNOWLEDGEMENTS

Any financial and commercial supports; translation, statistics, technical supports for graphics, tables and figures etc., editorial support and conflict of interest should be mentioned in this part.

CHECKLIST FOR MANUSCRIPT SUBMISSION

Before sending your paper to the journal's Editor, please make sure that you have included all necessary details. Mersin University School of Medicine Lokman Hekim Journal regrets it will have to decline consideration of any submission that does not conform to requirements of this guideline.

1. The article should not already have been published in another journal and should not be under consideration by any other journal.(see General Guidelines)
2. It should be edited in Microsoft Word XP or upper versions by PC compatible computers.
3. All tables and figures should be presented at the end of the manuscript. Illustrations in digital format must be sent separately as supplemental file. If the sent file's size exceeds the limit, system may not accept it, on such an occasion set the file size by splitting the text and sending each part individually.
4. For requirements of style and library visit "Notes to Authors" section in "About the Journal "
5. If your article is sent to a peer-reviewed section, use this link in order to see actions to be taken to ensure an evaluation independent of the authors. Please follow the instructions in help section.

COPYRIGHT

The article is in conformity with Mersin University School of Medicine Lokman Hekim Journal of History of Medicine and Folk Medicine publishing and editing principles.

The article is original and unpublished and is not being considered for publication elsewhere.

The author(s) is (are) entirely responsible for the scientific, ethical and legal considerations.

All named authors have made an active contribution to preparation of the paper. The corresponding author incurs the responsibility of all co-authors. If it is not possible to correspond with other authors, they are all assumed to be informed.

The copyrights of the accepted articles belong to Mersin University School of Medicine Lokman Hekim Journal of History of Medicine and Folk Medicine. It is desired in terms of scientific and ethical principles that the papers published in Mersin University Medical Faculty Lokman Hekim Journal should be quoted when they are used in another publishing medium.

YAZARLAR İÇİN REHBER

GENEL BİLGİLER

Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Dergisi, tıp tarihi ve folklorik tıp uygulamaları konusunda yapılan *araştırma, derleme, monografi, kaynak içeren editöre mektup, editöryal yorum ve tartışma* ile *folklorik metot ve ürün tanıtımı* gibi bilimsel içerikli çalışmalarını yayınlar.

Dergi sadece elektronik ortamda yazı kabul etmektedir. Posta ile başvurular hiçbir şekilde değerlendirmeye alınmamaktadır.

Dergiye gönderilen yazıların daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olması veya yayınlanmak üzere başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir. Eğer yazıda daha önce başka bir yerde (basılı/elektronik ortam) yayınlanmış alıntı, tablo, resim, çizim vb varsa, yazar bunlara ait yayın hakkını elinde bulunduran kişi veya kurumlardan yazılı izin almalı ve yazının içinde bu durum bildirilmelidir. Herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmuş ve özetleri yayınlanmış çalışmalar, yazıda bu durumun belirtilmesi şartı ile kabul edilir.

Makale bilimsel değerlendirmeye alındıktan sonra başvuruda belirtilen yazar isim sırası esas alınır. Bu aşamadan sonra oluşabilecek değişiklikler, ancak yazıda katkısı bulunan bütün yazarların yazılı açıklamaları ve izinleri ile yapılabilir.

Gönderilen yazılar 'yazım kuralları'na uygun ise; editör ve en az iki 'danışma kurulu üyesi' tarafından değerlendirildikten ve gerek görüldüğünde istenen değişiklikler yazarlarca yapıldıktan sonra Yayın Kurulu'nun onayı ile yayınlanır.

YAZIM DİLİ

Derginin yazım dili Türkçe ve İngilizce'dir. Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü ve ilgili tıbbi bölümlere ait terimler sözlüğü temel alınmalıdır. Gönderilen yazılardaki yazım ve dilbilgisi hataları, metnin içeriğine dokunmadan Yayın Kurulu tarafından düzeltilmektedir.

BİLİMSEL VE ETİK SORUMLULUK

Yazıda ismi bulunan bütün yazarların, çalışmaya doğrudan katkısı bulunmalıdır. Yazıların bilimsel ve etik kurallara uygunluğu, tüm sonuçları ile birlikte bütün yazarların sorumluluğundadır. Yazıya maddi destek veren kurum ve kuruluşlar ile (varsa) tüm ticari bağlantıların içeriği editöre gönderilen başvuru yazısında belirtilmelidir. Deneysel çalışmalarda, kişisel bilgilerin derlendiği alan çalışmalarında 'Etik Kurul Onayı' alınmalı, onayın varlığı yazıda bildirilmeli ve onay belgesi (editör tarafından istenmesi durumunda iletilmek amacıyla) muhafaza edilmelidir.

YAYIN HAKKI

Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Dergisi'nde yayınlanan makalelerin, yazarları tarafından farklı yayın ortamlarında değerlendirilmesi durumunda derginin kaynak gösterilmesi bilim/yayın etiği açısından uygun bir davranış olacaktır.

YAZIM KURALLARI

Dergi sadece elektronik başvuruları kabul etmektedir. Başvurular <http://lokmanhekim.mersin.edu.tr> adresine elektronik ortamda yapılmalıdır.

Yazılar PC uyumlu bilgisayarlarda **Microsoft Word XP** veya üstü bir versiyon programı kullanılarak yazılmalıdır.

Bütün yazılar; **1) Başlık Sayfası, 2) Özet, 3) İngilizce Özet** (İngilizce yazılarda Türkçe özet) ve **Anahtar Kelimeler, 4) Ana Metin, 5) Kaynaklar, 6) Tablolar ve/veya Şekiller, 7) Alt Yazılar** olarak dizilmelidir. Başlık sayfası '1' numara olacak şekilde tüm sayfalar sırayla numaralandırılmalıdır.

Başlık, Türkçe özet ve İngilizce özet ayrı birer sayfada yer almalıdır.

1. BAŞLIK SAYFASI

Başlık sayfasında; **1) başlık, 2) kısa başlık** (başlık 5 kelimedenden az ise gerekli değildir), **3) İngilizce başlık, 4) tüm yazarların açık ad ve soyadları ile unvanları ve çalıştıkları kurumlar, 5) iletişim kurulacak yazarın adı ve soyadı, sabit ve cep telefonu numarası, elektronik ileti adresi, 6) araştırmayı destekleyen kurum-kuruluşların açık ismi ve şehri, 7) çalışmanın kategorisi** (araştırma, derleme vb) ve **8) çalışma daha önce herhangi bir kongrede sunulmuş ise kongre adı, zamanı ve yeri ile 9) varsa çıkar çatışması** yazılmalıdır.

Yazar isimleri için örnek:

Ali Çetin¹, Ayşe Kaya²

¹Y. Doç. Dr. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik A.D.

² Prof. Dr. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

2-3. ÖZETLER ve ANAHTAR KELİMELEER

Özetler 200 kelimeyi geçmemelidir. Editöre mektupta özet gerekmemektedir.

Anahtar kelimeler en az 2 adet, Türkçe ve İngilizce yazılmalıdır. İngilizce anahtar kelimeler "Medical Subject Headings (MESH)"e uygun olarak verilmelidir (Bkz: www.nlm.nih.gov/mesh/MBrowser.html). Türkçe anahtar kelimeler için MeSH (Medical Subject Headings) terimlerinin, Türkçe karşılıklarının bulunduğu bir anahtar kelimeler dizini olan Türkiye Bilim Terimleri'nin kullanılması gerekmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için lütfen <http://www.bilimterimleri.com> adresini ziyaret ediniz.

4. ANA METİN

4.1. Araştırma Yazıları

Ana metnin 4000 kelimeyi, kaynak sayısının ise 30'u geçmemesi önerilir.

Ana metin konunun içeriğine göre tematik alt bölümlere ayrılabilir. Kaynaklar, şekil, resim, fotoğraf, tablo ve grafikler yazı içerisindeki geçiş sırasına göre numaralandırılmalıdır.

Metin içinde kısaltmalardan olabildiğince kaçınılmalıdır. Kısaltmalar, kısaltılacak kelimenin yazıda ilk geçtiği yerde parantez içinde verilmeli ve tüm metin boyunca o kısaltma kullanılmalıdır. Cümle başlarında kısaltma kullanılmamalıdır.

4.2. Derleme

Derlemelerin 3000 kelimeyi, kaynak sayısının ise 20'yi geçmemesi önerilir.

Bu tür yazılarda da bölümlenmeler yazarların tercihine bırakılmıştır.

4.3. Monografiler

Monografi kategorisi içine; biyografiler; tarihi değeri olan tıbbi/bilimsel kitapların tanıtımı, kurum tanıtımları, hastalık tarihçeleri, tıp temalı sanat eserleri ve tıbbi objelerin tanıtımı ve benzeri çalışmalar girmektedir.

Monografilerin 2500 kelimeyi, kaynak sayısının ise 10'u geçmemesi önerilir.

Bu tür yazılarda da bölümlenmeler yazarların tercihine bırakılmıştır.

4.4. Editöre Mektup

Editöre mektupların 750 kelimeyi, kaynak sayısının ise 5'i geçmemesi önerilir.

4.5. Folklorik Metot ve Ürün Tanıtımı

Tıp tarihine özgü folklorik uygulama ve ürün tanıtımlarının 1500 kelimeyi, kaynak sayısının ise 10'u geçmemesi önerilir.

5. KAYNAKLAR

Kaynaklar ana metinde görünüş sırasına göre numaralandırılmalı ve cümle sonunda noktalama işaretinden hemen sonra (boşluk bırakmaksızın) 'Üst Simge' olarak belirtilmelidir (örnek: xxx¹).

Ardışık olmayan kaynak numaraları araya virgül koyarak yazılırken, ardışık gelen kaynak numaraları tek tek değil, araya çizgi konularak belirtilmelidir (örnek: xxx^{2,4}; xxx¹⁻³ veya xxx^{2,4,6-9}).

Kaynakların yazım şekli International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) standartlarına uygun olmalıdır (http://www.nlm.nih.gov/bsd/uniform_requirements.html).

Yazarların önce soyadları açık olarak, daha sonra da ilk adlarının sadece baş harfleri yazılmalıdır. Yazının adını takiben, yayınlayan derginin uluslar arası kısaltması eklenmelidir. Sonrasında öncelikle yazının yayım yılı, derginin cilt ve sayı numarası yazılmalı, son olarak da sayfa numaraları eklenmelidir. Baskıda olan kaynaklar dergi adından sonra parantez içinde 'baskıda' veya 'in press' şeklinde belirtilmelidir.

5.1. Standart Makale

5.1.1. Üç ve daha az yazarlı makaleler

Üç ve daha az yazarlı makalelerde tüm yazarların adı yazılmalıdır.

Örnek:

Halpern SD, Ubel PA, Caplan AL. Solid-organ transplantation in HIV-infected patients. N Engl J Med 2002;347(2):284-7.

5.1.2. Dört ve daha fazla yazarlı makaleler

Dört ve daha fazla yazarlı makalelerde, ilk isimden sonrası 've ark' veya 'et al.' şeklinde belirtilmelidir.

Örnek:

Rose ME, et al. Regulation of interstitial excitatory amino acid concentrations after cortical contusion injury. Brain Res 2002;935(1-2):40-6.

5.2. Yazar olarak bir organizasyon varsa

Örnek:

Diabetes Prevention Program Research Group. Hypertension, insulin, and proinsulin in participants with impaired glucose tolerance. Hypertension 2002;40(5):679-86.

5.3. Hem yazar hem de organizasyon varsa

Örnek:

Vallancien G, Emberton M, Harving N, van Moorselaar RJ; Alf-One Study Group. Sexual dysfunction in 1,274 European men suffering from lower urinary tract symptoms. J Urol 2003;169(6):2257-61.

5.4. Dergi eki (supplement)

Eğer yazı derginin ekinde (supplement) çıkmışsa, bu durum derginin cilt numarasının hemen yanına eklenmelidir.

Örnek:

Geraud G, Spierings EL, Keywood C. Tolerability and safety of frovatriptan with short- and long-term use for treatment of migraine and in comparison with sumatriptan. Headache 2002;42 Suppl 2:S93-9.

5.5. Kitap

5.5.1. Kitabın tamamı bildirilecekse

Örnek:

Breedlove GK, Schorfheide AM. Adolescent pregnancy. 2nd ed. Wiecek RR, editor. White Plains (NY): March of Dimes Education Services; 2001.

5.5.2. Kitapta bir bölüm bildirilecekse

Örnek:

Meltzer PS, Kallioniemi A, Trent JM. Chromosome alterations in human solid tumors. In: Vogelstein B, Kinzler KW, editors. The genetic basis of human cancer. New York: McGraw-Hill; 2002. p. 93-113.

5.6. Kongre Bildirileri

Örnek:

Harnden P, Joffe JK, Jones WG, editors. Germ cell tumours V. Proceedings of the 5th Germ Cell Tumour Conference; 2001 Sep 13-15; Leeds, UK. New York: Springer; 2002.

5.7. Gazete Haberi

Örnek:

Tynan T. Medical improvements lower homicide rate: study sees drop in assault rate. The Washington Post. 2002 Aug 12;Sect. A:2 (col. 4).

5.8. Elektronik Dergide Yazı

Örnek:

Abood S. Quality improvement initiative in nursing homes: the ANA acts in an advisory role. Am J Nurs [Internet]. 2002 Jun [cited 2002 Aug 12];102(6):[about 1 p.]. Available from: <http://www.nursingworld.org/AJN/2002/june/Wawatch.htmArticle>

5.9. Web Sayfası

Örnek:

Cancer-Pain.org [Internet]. New York: Association of Cancer Online Resources, Inc.; c2000-01 [updated 2002 May 16; cited 2002 Jul 9]. Available from: <http://www.cancer-pain.org/>.

5.10. Resmi Gazete

Örnek:

TC Resmi Gazete (1978) Şeker Tayini. 29 Temmuz 1978. Sayı: 16361. Başbakanlık Basımevi. Ankara.

6. ŞEKİL, RESİM, FOTOĞRAF, TABLO VE GRAFİKLER

Yazıda geçen tüm şekil, resim, fotoğraf, tablo ve grafiklerin ana metin içinde geçtiği cümlenin sonunda, parantez içinde ve italik olarak belirtilmelidir.

Örnek: (Şekil 1)

Tüm eklerin açıklamaları yazının en sonuna (alt yazılar bölümünde) eklenmelidir. Şekil, resim ve/veya fotoğraflar sisteme sadece .jpeg veya .gif dosyası olarak (çözünürlüğü en az 300 dpi boyutunda) yüklenmelidir. Kullanılan kısaltmalar şekil, resim, fotoğrafın hemen altında açıklanmalıdır.

7. ALT YAZILAR

Alt yazılar iki satır aralıklı olarak bir sayfaya yazılmalıdır. Mikroskopik resimlerde büyütme oranları ve tekniği verilmelidir.

8. TEŞEKKÜR

Çalışmada alınan tüm maddi destekler; çeviri, istatistik, çizim vb konularda alınan teknik destek; editöryal değerlendirme ve çıkar çatışması varsa bu bölümde belirtilmelidir.

BAŞVURU İÇİN KONTROL LİSTESİ

Başvuru sürecünde yazarlar başvurularının aşağıdaki listedeki tüm maddelere uyduğunu kontrol etmelidirler, bu rehber uymayan başvurular yazarlara geri döndürülecektir.

1. Gönderilen yazı daha önceden yayınlanmamış, ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere sunulmamış olmalıdır. (Yazara Öneriler bölümünde bir açıklama sunulmuştur)
2. Yazı dosyası PC uyumlu bilgisayarlarda Microsoft Word XP veya daha üstü bir versiyon program kullanılarak yazılmış olmalıdır.
3. Tüm şekil, resim ve tablolar metnin en sonuna yerleştirilmelidir. Baskı için, resimlerin kaliteli kopyalarını ek dosya olarak gönderilmiş olmalıdır. Gönderilen dosyanın boyutu çok fazla olur ise, sistem almayabilir. Böyle durumlarda yazıyı bölüp, diğer bölümleri ek dosya olarak tek, tek gönderebilirsiniz.
4. Stil ve kitaplık uygulamaları için gereksinimler, Dergi hakkında bölümündeki 'Yazarlara Notlar' sayfasında görülebilir.
5. Yazınızı hakem değerlendirmesi yapılan bir dergi bölümüne gönderiyor iseniz, yazarlardan bağımsız değerlendirme sağlanması için yapmanız gerekenleri için 'Yardım' sayfasındaki önerilere tam olarak uyunuz.

TELİF HAKKI KONUSUNDA

Makale Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi yayın ve yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Makale orijinal olup herhangi bir yurt içi/yurt dışı dergide yayınlanmamış veya yayımlanmak üzere değerlendirme aşamasında değildir.

Makalenin bilimsel, etik ve hukuksal sorumluluğu yazarlara aittir.

Makalede adı geçen yazarların tümü çalışmaya katkıda bulunmuşlardır. Diğer yazarlara ulaşılamaması durumunda, yazarlar tüm aşamalardan haberdardır. Diğer yazarların sorumluluklarını makalenin yazışma yazarı kabul eder.

Makalenin yayıma kabul edilmesi durumunda ilk yayın hakkı Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi'ne aittir. Dergide yayınlanan makalelerin, yazarları tarafından farklı yayın ortamlarında değerlendirilmesi durumunda Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi'nin kaynak gösterilmesi bilim/yayın etiği açısından uygun bir davranış olacaktır.

